

Mokslo Lietuva

MONOGRAFIJA APIE JUOŽĄ VIRBICKĄ ■ 2 p.

MOTERYS LIETUVOS MOKSLE ■ 2 p.

PAEŽERĖLIŲ

SUKAKTIS ■ 9 p.

■ 10 p. Mokinių konferencija Skapiškyje

■ p. 5, 11 Konstantinas Sirvydas ir Vilniaus universitetas – amžininkai

Nr. 12 (478)

Leidžiamas nuo 1989 m., du kartus per mėnesį

Savo ŠIMTMETĮ gimnazija pasitiks pasodinusi VYTAUTO DIDŽIOJO AŽUOLŲ GIRIĄ

Ažuolynas Juozapinės geomorfologiniame draustinyje pasodintas: Vilniaus Vytauto Didžiojo gimnazijos direktorė Danutė Puchovičienė ima „karštą“ interviu iš Tautinio atgimimo ažuolyno draugijos pirmininko Vitaliaus Stepulio, talkos rezultatais džiaugiasi fizikas ir etnologas prof. Libertas Klimka, „Ažuolų sodintojų knygoje“ talkininkus surašinėjusios gimnazistės Diana Vasiljevaitė ir Anastazija Zubova (abi kairėje), už jų UAB „Rekreacinė statyba“ vadovas Algimantas Šiukšta ir gimnazistai

Nuo šiol balandžio 21-oji Vilniaus Vytauto Didžiojo gimnazijos gimnazistams ir mokytojams turės ypatingą prasmę, bus išskirtinė diena. Neatsitiktinai ir vienas straipsnelis, įprasminantis minimą datą pavadintas: „Neužmirštamas įvykis, nutikęs 2012 metais balandžio 21 dieną Vilniaus rajone Medininkų seniūnijoje ant Juozapinės kalno“. Pavadinimas tarsi iš senos kronikos, kai metraštininkas vienu atsikvėpimu visą istoriją stengiasi apibūdinti vienu sakiniu ir dar pavadinime. Škart lieka vietos ir intrigai, nes koks tas neužmirštamas įvykis, sužinome tik skaitydami tekstą.

Ateities istorikams, kurie šia tema juk turės susidomėti, pateikta šiosios tokios statistikos, kuria ir mes šiai publikacijai pasinaudosime. Įvykyje dalyvavo, o kitą dieną pritrintas nuospaudas delnuose skaičiavo 123 gimnazijos mokiniai, 25 mokytojai ir 10 jų artimųjų, 9 tėtukai ir 6 mamytės, 4 sesutės ir 4 broliukai. Suskaičiuoti ir kiti dalyviai: 16 iš UAB „Rekreacinė statyba“, 8 iš Vilniaus keliautojų klubo, po 5 iš Gidų gildijos ir Medininkų Šventojo Kazimiero vidurinės mokyklos, nepamirštas ir Medininkų seniūnas – vienas. Viso 117 moteriškosios ir 104 vyriškosios giminės atstovai. Kadangi į šią statistiką nepateko laikra-

čio „Mokslo Lietuva“ redaktorius, tai galima spėti, kad tokių pavienių dalyvių galėjo būti ir daugiau. Tai pastaba ateities istorijų rašytojams.

Šiek tiek išbandę mūsų skaitytojų kantrybę pasakysime svarbiausia: tą įsimintiną balandžio 21 dieną prasideda Vytauto Didžiojo ažuolyno Juozapinės valstybiniame geomorfologiniame draustinyje istorija. Pasodinta 500 ažuoliukų, 100 uosių ir 50 liepaičių. Medelių skaičius įvairiose publikacijose įvairuoja, o vienos Vilniaus rajono mokyklos tinklalapyje net parašyta, kad ažuolus

■ Nukelta | 6 p.

Garsus Jono Jablonskio darbų tyrinėtojas prof. Arnoldas Piročkinas savo knygoje „J. Jablonskis – bendrinės kalbos puoselėtojas“ rašo, kad Jono Jablonskio ligą ir mirtį trumpai aprašė jo gydytojas V. Vaičiūnas „Kalboje“ 1930 m. Būtent ten užfiksuota, kad 1930 m. vasario mėnesį sunkiai susirgęs gripu Jonas Jablonskis vasario 17 d. pats pasiprašęs į karo ligoninę „pataisyti sveikatos“. Bet šį kartą, tarsi nujausdamas mirtį, jis pasakęs: „Dabar mane išvešit iš namų ir iškelsit aukštai, aukštai – kelsit vis aukštyn ir aukštyn – į pačias padanges“.

Panevėžyje ir vėl paminėtas Jonas JABLONSKIS

Dabar sunkoka būtų pasakyti, ką taip sakymas turėjo omenyje Jonas Jablonskis, tačiau, kas galėtų paneigti, kad tie jo žodžiai iš tiesų nebuvo pranašiški. Bėgant metams šio tautos didžiavirio ir jo nuveiktų darbų vertė ne tik kad neblanksta, bet vis labiau pabrėžiama ir gryninama, vis labiau aktualizuojama. Nesvarbu, ar jubiliejiniai jo metai, ar ne, tačiau vis dažniau apie šį žmogų kalbama įvairiausių šalių kampeliuose ir ne tik kalbos ar panašių dienų proga. Visa Lietuva taip pat mini jo gimimo ir mirties datas. Ir ne tik per didžiuosius jubiliejus. Jau dveji metai prabėgo nuo Jono Jablonskio 150-ųjų gimimo metinių minėjimo, tačiau ir vėl mes grįžtame prie jo: žmogaus, kalbininko, visuomenės veikėjo. Kalbame apie jo asmenybę, nuveiktus darbus naujosios moderniosios Lietuvos pamatų kūrimo labui, apie tų pamatų lipdymą ir tvirtinimą. Apie Joną Jablonskį ir jo šeimą vis dar rašomos knygos, biografijoje atrandama vis naujų dalykų. Dailininkai jo asmenyje vis dar įžvelgia puikų tapymo objektą, o skulptoriai kuria paminklus. Čia turiu galvoje neseniai nutaptą jo paveikslą Panevėžyje ir atidengtą paminklą Griškabūdyje. J. Jablonskio asmenybė tarsi tampa tautos folkloru, neišsemiamu tyrinėjimų, interpretavimų objektu. Škart, 2012 m. birželio 1-ąją, Jonas Jablonskis buvo paminėtas Panevėžyje, tiksliau Panevėžio kolegijoje. Ne per kalbos ar kokį nors panašią dieną, bet per Istorijos dieną, kuri buvo organizuota kaip viena iš dešimties renginių, skirtų Panevėžio kolegijos 10-mečiui.

Jonas Jablonskis – nuo šiol neatsiejama Panevėžio kolegijos istorijos dalis

Nors Istorijos diena visų pirma buvo skirta senajai Panevėžio kolegijos istorijai atskleisti, prisiminti ir pagerbti, Jono Jablonskio nepaminėti čia nebuvo įmanoma. Dveji Panevėžio mokytojų seminarijoje praleisti metai vis dėlto paliko pėdsakų. Drįsčiau teigti, kad tai viena iš ryškiausių asmenybių, kuri glaudžiai susijusi su dabartine kolegijos, o, tiksliau, vietos, kurioje ji įsikūrusi, istorija. Šioje vietoje 1872 m. ir buvo įkurta

■ Nukelta | 8 p.

KONSTANTINO SIRVYDO SKAITYMAI VILNIUJE IR ANYKŠČIUOSE (2)

Pabaiga, pradžia Nr. 11

Lietuvių leksikografijos ir raštijos pradininko darbams ir asmenybei paminėti gegužės 9–11 dienomis Vilniaus Šv. Jonų bažnyčioje ir Lietuvių kalbos institute bei Anykščiuose vyko „Konstantino Sirvydo skaitymai“. Šį renginį ir kitus dalykus aptariame su kalbininku, profesoriu, humanitarinių mokslų daktaru **Vincentu DROTVINU**, kurį geriausiai pažįstame kaip Mažosios Lietuvos lietuvių raštijos ir ypač leksikografijos istorijos tyrinėtoją, ir su Lietuvių kalbos instituto Leksikografijos centro vadove, humanitarinių mokslų daktare **Zita ŠIMĖNAITE**. K. Sirvydui skirtos tarptautinės konferencijos organizacinio komiteto nare. Prof. V. Drotviną kalbinome per išvyką į K. Sirvydo tėviškę – Dabužius Anykščių rajone, ir šiame laikraščio numeryje pateikiame baigiamąjį pokalbio dalį, o su Z. Šimėnaite kalbėjome grįždami iš Anykščių į Vilnių.

Sirvydų kaime prie paminklinio akmens Konstantinui Sievydui: doc. dr. Gražina Akelaitienė, prof. dr. Vincentas Drotvinas ir pirmas iš dešinės pedagogas Antanas Šleikus iš Sirvydų kaimo

Gedimino Žemlicko nuotrauka

V. Drotvinas. Prieš keletą metų Vilniuje vyko tarptautinė terminologų konferencija, kurią organizavo humanitarinių mokslų daktarė Albina Aukšoriūtė ir jos vadovaujamas Lietuvių kalbos instituto Terminologijos skyrius. Į Vilnių atvyko Vengrijos terminologai, kalbėjo apie savo žodynus ir terminijos problemas, paskui Lietuvos terminologės lankėsi panašioje konferencijoje Vengrijoje. Taip ir turi megtis moksliniai ryšiai, bendradarbiavimas.

ML. Vidurio Europos šalys privalėtų turėti joms bendrų specifinių interesų, todėl mūsų ryšiai su vengru, čeky, slovakų, slovėnų, rumunų ir kitų ne pačių didžiausių šalių mokslininkais taip pat neturėtų būti pamiršti.

V. Drotvinas. Tų tautų kalbos mokslo problemas pažinti ir patiems prisistatyti yra labai svarbu. Tų tautų kalbininkams svarbu paaiškinti, kad Lietuvos leksikografija yra to paties senumo, XVII a., kaip ir kitų Vidurio Europos šalių žodininystės mokslas.

ML. Tuo labiau, kad ir šiandien kai kuriems kitų kraštų mokslininkams Vakarų civilizacija ir mokslas baigiasi ties riba su Lietuvos Didžiąja Kunigaikštyste. Mūsų valstybę jie dažnai tapatina su Lenkijos karalyste, Žečpospolitą suvokia kaip Lenkiją, o ne Abiejų Tautų Respubliką.

V. Drotvinas. Daug ką mūsų mokslininkai daro, bet dar daugiau turi padaryti.

Ar latviams aktualus Sirvydas

ML. Gerą pavyzdį mums teikia patys įvairių konferencijų dalyviai iš kitų šalių. Veikiausiai sutinkate, kad su Lenkijos mokslininkų aktyvumu lietuviams nėra paprasta lygintis. Jie labai noriai dalyvauja tiek kalbos mokslo, tiek istorikų konferencijose ir mums jų nurungti, bent jau aktyvumu, kol kas nepavyksta. Didelė tauta turi stiprų mokslo potencialą, be to, lenkams įdomu tuos dalykus nagrinėti. Kartais atrodo, jog visa, kas siejasi su Lietuvos Didžiąja Kunigaikštyste, geriausiai

■ Nukelta | 4 p.

Vis dar esame kelyje į Konstantiną SIRVYDĄ (2)

Mūsų pašnekovas – prof. dr. Vincentas DROTVINAS.

Tiesai moksle įtvirtinti reikia laiko

ML. K. Sirvydo žodyne aptinkami žodžiai, kurie sietini su lotynizmais ar germanizmais, bet į lietuvių kalbą atėję per slavų kalbas. Net kalbininkai kartais sunkiai sutaria, kaip tuo žodžius vadinti – lotynizmais, germanizmais ar slavizmais. Vargu ar tai mūsų kalbos mokslo stiprybės požymis.

V. Drotvinas. Nematau didelės bėdos: vienas tyrinėtojas sako vienaip, kitas – kitaip. Tegu bus dvi nuomonės, argi blogai nuomonių dualizmas, kodėl turi būti viena tiesa. Konferencijoje leksikologijos istorikė Nijolė Čepienė pranešime „Konstantino Sirvydo darbų leksikos skoliniai“ kai kur išsakė gan drąsiai savo nuomonę ir pateikė išvadą. Gal ir gerai, bet man autoritetai visų pirma yra Kazimieras Būga, Pranas Skardžius, Antanas Salys, Algirdas Sabaliauskas, Vincas Urbutis. Jų nuomonę nuneigti reikia pastangų ir daug tokių konferencijų, kaip ši skirtoji K. Sirvydui. Daug lemia ir mokslininko autoritetas. Ne visos nuomonės išlieka moksle, o žymiausių tyrėjų požiūris į kalbos mokslo dalykus vertės nepraranda, tik atnaujinamas.

ML. Tikriausiai sutiksime, kad naują žodį pasakyti moksle nėra paprasta, nes autoritetai, įpratę prie įsitvirtinusių tiesų, kartais nelabai nori įsiklausyti į tai, kas nauja ir neįprasta. Už savo tiesą reikia pakovoti.

V. Drotvinas. Taip, ir tam reikia laiko. Ar daug naujo galėjome pasakyti kad ir kalbotyros ar istorijos moksluose neturėdami šaltinių? Dabar leidžiami įvairių sričių vis nauji šaltiniai – mitologijos, kalbos mokslo senieji žodynai ir kiti svarbūs leidiniai.

ML. Geras pavyzdys – Motiejaus Pretorijaus (Matthäus Prätorius, apie 1635–1707) veikalas „Prūsijos įdomybės, arba Prūsijos regykla“. Šio veikalas nuorašas saugomas Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje, jei neklystu, rankraštį sudaro 18 knygų. Keturius jau išspausdintos lietuvių kalba, šį

didžiulį darbą daro habilituota daktarė Ingė Lukšaitė su talkininkais. Mieliai šį veikalą išsileistų vokiečiai. Tai tik vienas iš pavyzdžių, nes sėdime ant lobių skrynios, kurią tik reisykiais praveriame ir pasinaudojame.

V. Drotvinas. Aišku, vokiečiai tuoj pat Pretorijų išspausdintų, bet tada visas tyrimo pirmumo teises jiems atiduotume, mes juos cituotume, o ne jie mus. Panašiai buvo su Jokūbo Brodovskio (Jakob Brodowski) XVIII a. žodyno rankraščiu, kurį man teko parengti spaudai. Jei prof. Povilas Pakarklis nebūtų 1945 m. to rankraščio parvežęs iš Laukstyčių (vok. Lochstädt) pilies Sembos kyšulyje ant Aismarių šiaurinio kranto, tai šis veikalas seniai būtų vokiečių ištyrinėtas ir išspausdintas, o mes juos cituotume ir dėkotume už atliktą didelį darbą.

Juk ko norėti, mūsų mokslinis potencialas daug kartų mažesnis kad ir už Lenkijos mokslininkų potencialą net ir fizine prasme: šiandien Lenkijoje gyvena 38,5 mln. žmonių, Lietuvoje – 13 kartų mažiau. Tiek pat kartų mažiau turime ir tyrinėtojų.

Ko reikėtų pasimokyti iš kaimynų

ML. Lenkai pasižymi ypatingu užtaisu, kurį galėtume pavadinti gal net savotiška šios tautos tapatumo forma: viskas jiems yra lenkiška, svarbu, įdomu, jie tuo gyvena ir net savo vaikus tokia dvasia auklėja. Ta kultūros ir istorijos absorbavimo forma negali nežavėti, iš jos turėtume mokytis. Iš Lenkijos mokiniai atvežami į Vilnių, kad pamatytų Aušros Vartų Švč. Mergelės Marijos Gailestingumo Motinos paveikslą, su Adomu Mickevičiumi, Juliumi Slovackiu ir kitais literatais susijusias vietas, o Lietuvos vaikai vežami į Paryžių, kad pamatytų amerikietiško Disneilendo kopiją. Ne

į Krokuvą pirmiausia važiuojama, kur daugybė su Lietuva susijusių paminklų, net ne į Seinus ir Punkską, kur gyvena daug lietuvių, bet į Paryžių, kur rūpi ne gili prancūzų kultūra, o kosmopolitiški atvežtiniai kultūros „mikimauzai“ ir „makdonaldsai“.

V. Drotvinas. Važiuojame į kitas šalis ne tiek jas pažinti, kiek pigiau apsipirkti. Deja. Mokslo žmonės šias problemas mato, supranta, bet ar ką gali padaryti?

ML. Daug priklauso ir nuo vieno žmogaus. Buvo prof. Anatolijus Nepokupnas, ir reta svarbesnė konferencija Lietuvių kalbos institute apsieidavo be šio iškilaus kalbininko – ryšius su Ukrainos kalbotyra buvo galima jausti ir šio instituto konferencijose. Iškeliauo A. Nepokupnas į Anapusybę ir nieko iš Ukrainos

kalbininkų nebesulaukiame. Išėity, kad viskas priklauso nuo asmenybės, kartais vieno žmogaus.

V. Drotvinas. A. Nepokupnas kalbotyros mokslui ir Lietuvai buvo naudingas žmogus. Kitos tokios asmenybės kol kas neatsiranda. Konferencijos dažniausiai vyksta pagal mainų principą: mes važiuojame – pas mus atvažiuoja. Bet didelės valstybės turi daug didesnes galimybes rengti konferencijas ir siūsti savo atstovus į kitas šalis.

ML. Visa tai svarbu, nes atvykusieji susipažįsta su mūsų mokslininkais, jų nagrinėjamosiomis temomis, pagaliau mūsų laimėjimais ir problemomis. Pažindami mūsų realijas dažniausiai tampa ir mūsų bičiuliais.

Profesorius Vincentas Drotvinas (antras iš kairės) su kolegėmis ir Konstantino Sirvydo skaitymų rengėjais ir dalyviais Dabužių bažnyčios šventoriuje

ATMINTIS

KONSTANTINO SIRVYDO SKAITYMAI

■ Atkelta iš 3 p.

išmano Lenkijos tyrinėtojai, jie ir reprezentuoja tas temas tarptautinėse konferencijose. Juk ir Sirvydui skirtose konferencijose nebuvo nė vieno Baltarusijos, Ukrainos, pagaliau kaimyninės Latvijos mokslininko. Ne jau visiems jiems neįdomu?

V. Drotvinas. Nemanau, kad kaimynus kaip nors ignoruotume ar stumtume į šalį, matyt, jie turi dėkingesnes, jiems aktualesnes tyrinėjimų temas. Kad ir latviai.

ML. Jėzuitų mokslininkų darbai bent jau katalikiškoje Latgaloje turėjo būti svarbūs ir aktualūs, tad ne jau Latvijos mokslininkų tai nedomina? Mažai įtikėtina.

V. Drotvinas. Latgaloje – taip. Pagal Sirvydo trikalbį žodyną išleistas latvių Georgo Elgerio žodynas „Dictionarium Polono–Latino–Lottavicum“ (1683 m.), kuris suvaidino svarbų vaid-

istorijos kursą ar dalį kurio kultūros istorijos kurso. Deja, apie jį universitetus ateinančių kai kurių abiturientų bent jau reikiamą apsiskaitymą, išsprusimą dar sunku kalbėti. Masinis visuotinis vidurinis mokymas primena gamybą, o ne būsimų inteligentų ugdymą. Bet tam kiekvienas žmogus juk turi asmeninį pasirinkimą, jam privalu turėti ir intelektualinę savigarbą.

Netektys, kurių atstatyti neįmanoma

ML. Per pastaruosius kelerius metus Lietuvos kalbotyros mokslas neteko tokių autoritetų kaip Vytautas Mažiulis, Albertas Rosinas, Aleksas Girdenis, o šiomet ir Vytauto Vitkausko. Ko gero, visi dirbo ir leksikografijos bare.

V. Drotvinas. Kai išeina amžiaus vidurkį peržengę mokslininkai – nieko nepadarysi, kad ir kaip nebūtų gaila. Bet kai Lietuvių kalbos institutas ne-

Konkurso „Mano žodynas“ dalyvės iš Svėdasų Juozo Tumo-Vaižganto gimnazijos: Guoda Rimkutė, Gintarė Bražiūnaitė, Eglė Šukytė, Emilija Kastečkaitė, Monika Pajarskaitė, Simona Gaigalaitė ir Toma Matulevičiūtė

Dabarties vėjų pagairėje

ML. Ar pastebite kokių nors naujų vėjų mūsų kalbotyroje?

V. Drotvinas. Man nėra paprasta atsakyti. Pasigirsta balsų, kad mūsų kalbą apskritai nėra reikalo taisyti, kultūrinti, nes viskas turi būti taip, kaip yra, kaip savaime einasi. Juk visa tai nėra kompleksiskai ištirta – dabartinė kalba, vartoseną, komunikacijos priemonės. Vadinas, reikia tyrinėti.

ML. Kartais nėra lengva susiorientuoti, kas kalbos moksle Lietuvoje daroma ir ko nepadaro – trūksta visumos suvokimo.

V. Drotvinas. Pagaliau, kas yra ta visuma? Kiekvienos šalies kalbininkai savo kalbą tyrinėja visokeriopai, o mes negalime spėti su visomis naujausiomis tendencijomis. Turime pasirinkti, kas mums svarbiausia, neatidėliotina. O kas turi atrinkti? Štai klausimas. Kiekviename moksle yra savų modernistų, o kalbotyros modernistai pirmiausia tegu parašo naują, modernišką lietuvių kalbos gramatiką. Ne tokią, kokios yra visos tradicinės – su rašyba, skrybia, linksniavimu, asmenavimu.

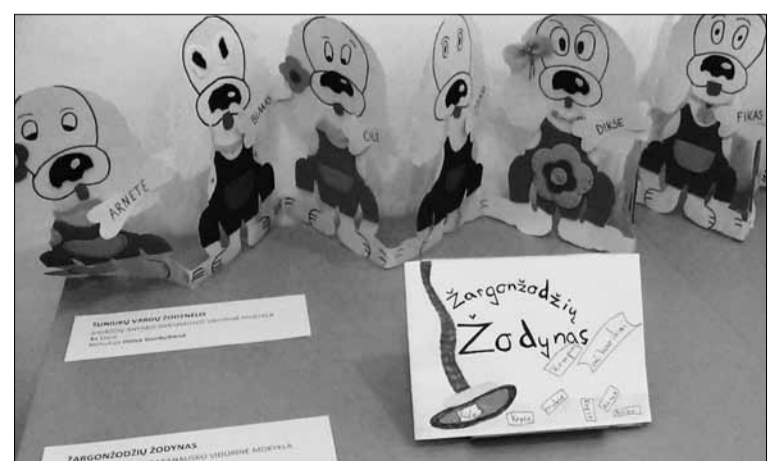
ML. Vilniaus universiteto garbės daktaras lyginamosios indoeuropeistikos atstovas prof. habil. dr. Wojciech Smoczyński (Wojciech Smoczyński) parašė be kita ko ir „Lietuvių kalbos etimologinio žodyno“ dvi toms. Nuostabu, kad šį darbą padarė Lenkijos baltistas ir slavistas, o lietuviai kažkaip nesieja.

V. Drotvinas. Taip, V. Smočinskis vienas iš parašiusių mums etimologinį žodyną. Kodėl būtent jis, o ne kuris kitas kalbininkas? Prof. Vincas Urbutis jau ne vieną dešimtmetį renka ir kaupia etimologinę medžiagą, yra parašęs daug etimologijų būsimajam etimologiniam žodynui, bet žodyno nėra. Panašiai ir su Pietro Umberto Dini knyga „Baltų kalbos“. Ne lietuvis, bet italų kalbininkas pasiryžo ir parašė, dabar ji išversta į daugelį kalbų.

Mes esame lėto būdo tauta: kur čia nuskubėsi, geriau viską iš pamatų padaryti... Lietuvių kalbotyros pasiekimų visumos nesiimama vertinti – tegu kiti vertina. Mes džiaugiamės kiekvienu nauju žodynu, kiekviena išleista monografija ar surengta konferencija. Kitos šalies mokslininkai, susipažinę su mūsų darbais ir palyginę su atliekamais tose šalyse, jau galėtų daryti apibendrinimus. Turime dvylika ar trylika išleistų lietuvių tarmių žodynų – tai labai gerai. Po kelių dešimčių metų tų tarmių nė mažytės dalies niekas nesuras r nesurinks.

ML. Gerbiamasis Profesoriau, tik penki kilometrai telieka ligi Dabužių, Konstantino Sirvydo tėviškės, kur pasiūlysiu lietuvių raštijos vienam iš kūrėjų numatytą renginių sukūrį. Dėkoju Jums už išsakytas mintis kelyje iš Vilniaus į Konstantino Sirvydo tėviškę.

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Konkursui „Mano žodynas“ atsiųstas Anykščių Antano Baranausko vidurinės mokyklos pradinė klasių mokinių sudarytas „Žargonžodžių žodynas“

Originaliausias žodyno autorius didžiasalietis Vaclovas Papšys, konkursui atsiuntęs darbą apie Vosiučių ir Tverėčiaus parapijose vartojamus žodžius, Lietuvių kalbos instituto direktorė Jolanta Zabarskaitė, Anykščių rajono meras Sigutis Obelevičius, doc. dr. Darius Kuolys, Lietuvių kalbos instituto mokslo darbuotoja Aurelija Gritėnienė ir Didžiasalio „Ryto“ vidurinės mokyklos mokytoja Nijolė Keraitienė

menį latvių kalbos standartizavimo procese. Kadangi latviai dar XX a. bene šeštajame dešimtmetyje išleido savo leksikografijos istoriją, tai tuo veikiausiai ir pasitenkino.

Su baltarusiais – kita problema, pastaruoju metu kai kurie iš jų išvis nelinkę pastebėti, kad Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje lietuviams būtų tekusi bent kiek svarbesnė vieta.

ML. Kaimynų kai kurie lazdos perlenkimai gali būti net ir naudingi, nes stiprina lietuviško tapatumo imunitetą. Armūsų universitetų absolventai pajėgūs diskutuoti savo tautos ir lietuvių kalbos klausimais su kartais karingais ir tais klausimais neblogai „pasikausčiusiais“ kaimynais? Jūs ne vieną dešimtmetį dėstėte Vilniaus pedagoginiame institute, tapusiam universitetu, o dabar Edukologijos universitetu.

V. Drotvinas. Mokslininkai studentams turi aiškinti savo mokslo dalykus. Kiekvienas inteligentas privalo žinoti, kad XVII a. Vilniuje būta gero, tarptautinio lygio universiteto, kuriame mokslo kalba buvo lotynų kalba – tai bendro išsilavinimo dalykas. Šitai į mūsų universitetus ateinantys studentai turėtų žinoti iš mokyklos suolu, o nežinantys turėtų papildomai išklausti tam tikrus kursus, galimas dalykas, Lietuvos

tenka tokio gabaus ir produktyvaus kalbininko kaip habil. dr. Saulius Ambrasas (1957–2010), kuriam buvo sukakę vos 53-eji, tai nepaprastas nuostolis. O Kazimieras Būga (1879–1924) mirė sulaukęs vos 45-erių. Jo studijų ir profesijos kolega latvių kalbininkas Janis Endzelynas (1973–1961) gyveno vos ne dvigubai ilgiau. Jeigu K. Būga būtų tiek gyvenęs, akademinį *Lietuvių kalbos žodyną* būtume sudarę ir išleidę keliais dešimtmečiais anksčiau.

Savo metu Aleksandras Vanagas (1934–1995) parašė „Lietuvos hidronimų etimologinį žodyną“. Kas galėtų šiandien parašyti daugiau? Neįmanoma parašyti. Didelis kolektyvas leidžia Lietuvos vietovardžių žodyną, bus keliolika tomų, vieno tomo apimtis būtų 40 autorių lankų. Tai A. Vanago idėja, žodyno teorinė užuomazga. Deja, jam pačiam to pradėtojo darbo tęsti nebuvo lemta. Ne vienoje konferencijoje girdžiu kalbant apie rengiamą *Lietuvių bendrinės kalbos žodyną*, bet jo kaip nėra, taip nėra.

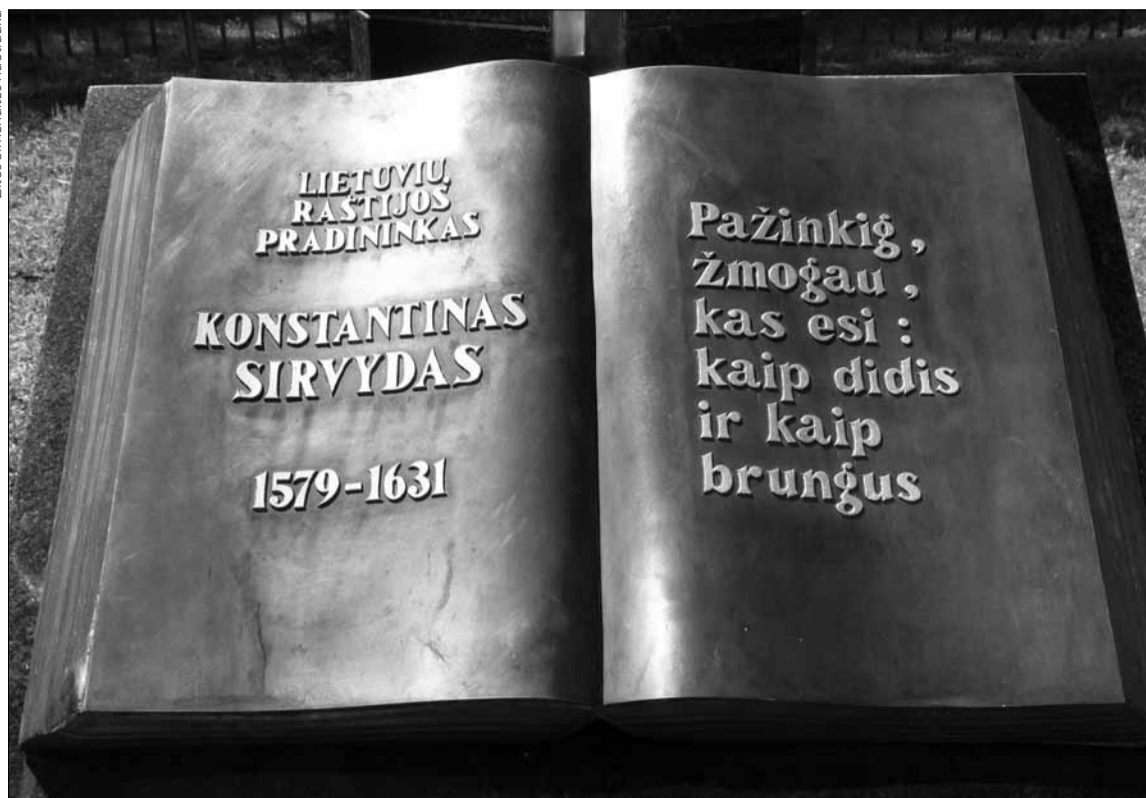
Prieš porą dešimčių metų Vilniaus pedagoginiame universitete buvau Lietuvių kalbos katedros, vėliau Lietuvių kalbotyros katedros vedėjas. Siūsdavome studentus dialektologinės praktikos į jų tėviškes. Vytautas

Vitkauskas man duodavo vietovių sąrašus ir prašydavo manęs pakalbinti studentes, kad iš savo gimtinės parinktų įdomesnių, žmonių vartojamų žodžių. Paprastai nurodydavo vietas, iš kurių Lietuvių kalbos žodyno kartotekoje turėjo mažiausiai žodžių. Kai iš studentės gaudavo užrašytus žodžius, V. Vitkauskas sakydavo: „O, čia geras žodis, šis geras...“ Visus geruosius pažymėdavo ir pagirdavo studentes. Žinoma, pasitaikydavo ir netikusių žodžių, nes studentui reikia turėti galvą, mokėti skirti, kas yra tik-ra, vertinga ir kas netinka žodynui. Man teko dėstyti leksikologiją, tame kurse yra ir tokia tema kaip svetimybės gyvojoje kalboje ir raštuose. Nemaža dalis dabartinių studentų neatskiria paprasčiausios svetimybės, nes dažnas nesimokė nei rusiškai, nei lenkiškai, tai iš kur jis tą svetimybę pajus.

V. Vitkauskas labai atsakingai žiūrėjo į žodynininko darbą, buvo nepakantus neprofesionalumui. V. Vitkausko nuoskaudos, kad studentas neskiria, kur yra svetimybė, o kur autentiškas tarminis žodis, buvo visiškai suprantamos, bet kai jis imdavo peikti kolegas už panašias „nuodėmes“, ir ne vien dėl svetimybių, tai jau sukeldavo ir jų nepasitenkinimo.

VILNIUJE IR ANYKŠČIUOSE

Zitos Šimėnaitės nuotrauka

Paminklo Konstantinui Sirvydui fragmentas (skulptorius Jonas Žukas)

Konstantinas SIRVYDAS – Vilniaus universiteto amžininkas

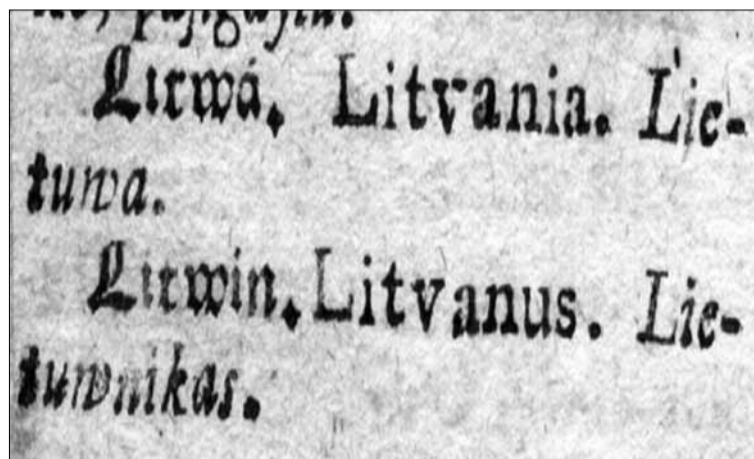
Mūsų pašnekovė – tarptautinės konferencijos „Konstantinas Sirvydas – lietuvių leksikografijos pradininkas“ organizacinio komiteto narė, Lietuvių kalbos instituto Leksikografijos centro vadovė, humanitarinių mokslų daktarė **Zita ŠIMĖNAITĖ**.

Z. Šimėnaitės moksliniai interesai aprėpia leksikologiją ir leksikografiją, frazeologiją ir frazeografiją. Institute dirba nuo 1973 metų. Leksikografijos centro vadovė nuo 2005-ųjų. Viena akademinio „Lietuvių kalbos žodyno“ autorių ir redaktorių, su kolegomis rašė XII–XVIII, redagavo XVII–XX tomų tekstą, rengė šio žodyno elektroninį variantą (2005 m., www.lkz.lt). Kartu su kitais parašė „Mokomąjį lietuvių kalbos žodyną“ (2000, 2010 m.) ir „Frazeologijos žodyną“ (2001 m.; autorių kolektyvai 2002 m. paskirta Lietuvos mokslo premija). Šiuo metu rengia „Bendrinės lietuvių kalbos žodyną“.

Konstantinas Sirvydas iš Sirvydų kaimo

Mokslo Lietuva. Konstantino Sirvydo SJ skaitymai surengti pirmą kartą. Tris dienas renginiai vyko Vilniuje ir Anykščiuose, o jeigu tiksliau, tai ir Anykščių krašte – Dabužiuose, taip pat Sirvydų kaime, kur buvusių vieno iš mūsų raštijos pradininkų sodybą mena tik paminklinis akmuo. Kadangi tai pirmieji K. Sirvydui, lietuvių leksikografijos pradininkui, pamokslininkui ir žodynininkui, surengti skaitymai, tai ir įtvirtinkime šį įspūdingą renginių ciklą savo komentarais. Ką šia proga būtina pasakyti?

Zita Šimėnaitė. Nereikėtų sąvokos skaitymai suprasti vien kaip knygos, ar šiuo atveju K. Sirvydo pamokslų, skaitymų. Gerai žinome apie Vaižganto, Maironio skaitymus, kurie sudomina ne vien literatus ar literatūros tyrinėtojus. Sirvydo vardas turėtų taip pat skambėti, būti žinomas, kaip žinomas Martynas Mažvydas ar Kristijonas Donelaitis. Istorikai žvelgiant į lietuvių leksigrafiją, leksikologiją, religinės ir pasaulietinės literatūros pradžia,

Konstantino Sirvydo trikalbio žodyno faksimilė

pirmiausia minimas K. Sirvydas. Organizuodami konferenciją norėjome priartinti šią asmenybę kuo platesnei visuomenei, parodyti jo darbų nuennykusių reikšmę šiandienai. Todėl ir skaitymai vyko ne tik Vilniuje, bet ir Anykščiuose. Tarptautinė konferencija buvo tik jam skirtųjų skaitymų vienas iš renginių.

ML. Anykštėnai parodė didelį susidomėjimą K. Sirvydo skaitymais. Daug žmonių atvyko į Dabužius, kur Kristaus Žengimo į dangų bažnyčioje ir prie K. Sirvydo paminklo šventoriuje vyko prasmingi renginiai. Sakralinio meno centre Anykščiuose doc. dr. Jolantos Zabarskaitės ir doc. dr. Dariaus Kuolio prakalbos klausytojams padarė didelį įspūdį, o aktorius Algirdo Latėno perskaitytos K. Sirvydo pamokslų ištraukos iš knygos „Punktai sakymų“ pasirodė besančios tokios šiuolaikiškos, aktualios, kad pasijutome tarsi Sirvydas būtų mūsų amžininkas, gerai suvokiantis mūsų išgyvenamus sunkumus. Klausantis D. Kuolio įžvalgų kilo štai kokia mintis: kaip svarbu, kad prie mūsų tolimų protėvių sukauptos išminties prisiliestų tikras senosios literatūros profesionalas, savo dalyko žinovas, gerai jaučiantis ir dabarties skaudulius. Tada atsiveria pažinimo erdvė. Daug stiprybės glūdi Sirvydo prakalbose ir jo išmintyje, tik reikia

ja naudotis, bet pirmiausia patirti, žinoti.

Z. Šimėnaitė. Tą tikslą mes sau ir kėlėme, organizuodami šiuos skaitymus. K. Sirvydo tekstus savaip gali perskaityti kalbininkai, literatai, teologai, filosofai, vertėjai ar aktoriai. Tikroji, artimoji pažintis, tikrasis kiekvieno iš mūsų susitikimas su Sirvydu dar turi įvykti. Jo pamokslų žodžiai: „Pažinkig, žmogau, kas esi pagal dūšios savo: kaip didis ir kaip brungus“.

ML. Pamąstyti yra apie ką, o pirmiausia – kaip svarbu pažinti Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės elito kultūrą, kuri dėl nepalankių istorinių aplinkybių buvo nuo mūsų tautos atplėšta, tam tikrais istorijos laikotarpiais ir nuslėpta. Laikas tą lobių skrynią atverti. Beje, ar nesama paradokso: apie Sirvydą kalbama kaip apie Lietuvos XVII a. elitinės kultūros atstovą, nors jis pats kilęs iš lietuviško kaimo, Anykščių krašto žemę dirbusių sodiečių sūnus.

Z. Šimėnaitė. Tai išskirtinė mūsų kultūros ir mokslo asmenybė. K. Sirvydas pirmasis iš sodiečių baigęs mokslus Vilniaus jėzuitų akademijoje, senajame universitete, yra viena iškiliausių mūsų kultūros asmenybių. Jo kilmė bajoriška. Tiksliai gimimo data nežinoma. Buvo

K. Sirvydas yra 1579 m. įkurto Vilniaus universiteto amžininkas. Baigęs šį universitetą tapo juo profesoriumi, universitetui priklausančioje Šv. Jonų bažnyčioje dešimt metų skaitė pamokslus, nors oficialiu jos pamokslininku nebuvo. P. Rabikauskas tyrinėjo Romos jėzuitų archyvą ir „Aiduose“ buvo paskelbęs straipsnius apie K. Sirvydo biografines datas, pastoracinę veiklą. Tai svarbi dalis to, ką šiame archyve surado.

ML. Kai ką papildomai iš šio archyvo bando pasemti ir jaunas italų tyrinėtojas Diego Ardoino, kuris įdomų pranešimą skaitė konferencijoje Vilniuje.

Z. Šimėnaitė. Kazio Pakalkos parengtoje knygoje „Senasis Konstantino Sirvydo žodynas“ (1997 m.) įdėtas Sirvydo autografas. Ta faksimilė perspausdinta iš lietuviškosios Bostono enciklopedijos. Diego Ardoino pasakojo apie Romos jėzuitų archyve saugomas knygas ir rankraščius, kuriuose minimas Sirvydas ir jo darbai.

Jėzuitų ugdytinis, tapęs žymiu žodynininku

ML. Kažkaip neįstrigo mintis apie galimą K. Sirvydo bajorišką kilmę. Kad kilęs iš kaimo, iš liaudies, kaip buvo mėgstama pabrėžti buvusios santvarkos laikais, šitai tekdavo ne kartą girdėti. Ir štai kas įdomu. Broliai Albertas ir Kazimieras Kojalavičiai buvo kilę iš Kauno pirklių, t. y. nebuvo aukšto luomo, bet studijavo Vilniaus universitete. Pirmasis pagarsėjo pirmąją spausdinta „Lietuvos istorija“ (I dalis 1650 m., antroji 1669 m.), antrasis parašė „Retorikos pagrindus“ (2 tomas, 1654–1659 m.), homiletikos vadovą „Šešiasdešimt religinės kalbos būdų“ (1664 m., 7 leidimas 1759 m.). Abu broliai – Vilniaus jėzuitų akademijos mokytiniai, kaip ir K. Sirvydas. Atrodo, kad jėzuitams ne kilmė buvo svarbiausia.

Z. Šimėnaitė. Jėzuitai ieškojo talentingų jaunuolių, linkusių į mokslą, juos globojo, ugdė. Vilniaus Šv. Jonų bažnyčios rektorius kunigas Stasys Kazėnas SJ labai šiltai pasakojo apie K. Sirvydo asmenį ir jo veiklą: buvęs tylus, labai darbštus žmogus, kantriai dirbęs savo darbą. Lietuviams labai reikėjo žodyną, vadovėlių, knygų, ir visu tuo rūpinosi Vilniaus universitete dirbęs K. Sirvydas. Apie tai buvo kalbama gegužės 9 d. pirmajame K. Sirvydo skaitymų renginyje Šv. Jonų bažnyčioje Vilniuje. Iš šios bažnyčios sakyklos dešimt metų mūsų garsusis žodynininkas skaitė pamokslus lietuvių ir lenkų kalba: vilniečius guodė ir mokė. Savo išsakytas mintis surašė į pamokslų knygą „Punktai sakymų“ („Punkty kazań“), kurią išvertė į lenkų kalbą. Tai fantastiško dydžio Lietuvos mokslo, kultūros ir sielovados asmenybė.

ML. Dydis fantastiškas, bet nereiškia, kad visuomenei K. Sirvydo reikšmė lietuvių raštijai, apskritai ši asmenybė labai gerai žinoma.

Z. Šimėnaitė. Turėtume dažniau prisiminti K. Sirvydą. Smagu buvo pamatyti ant Literatų gatvės sienos Vilniuje Eglės Vertelkaitės dedikaciją pirmajam lietuvių kalbos žodynui, pažymėtą 153-uoju numeriu. Nuo 2008 m. dailininkų iniciatyva (grafikei E. Vertelkai te vadovaujant), ant Literatų gatvės sienų atsirado gal du šimtai mūsų rašytojų, poetų, vertėjų, lietuvių kalbos puoselėtojų veiklą skirtingų miniatiūrų, eilių, citatų ir jų replikų pavyzdėlių. Tai pačių menininkų kilusi

Lietuvių kalbos instituto Leksikografijos centro vadovė dr. Zita Šimėnaitė ir dr. Aranka Laczházi iš Budapešto

PILIETIŠKUMO UGDYMAS

Savo ŠIMTMETĮ gimnazija pasitiks pasodinusi

■ Atkelta iš 1 p.

ant Juozapinės kalno sodino... Kauno Vytauto Didžiojo gimnazistai. Matyt, daliai žmonių Vytauto Didžiojo vardas asocijuojasi tik su Kaunu, todėl dar kartą pabrėžiame, kad ąžuolyną ant Juozapinės kalno ir jo prieigų pasodino Vilniaus Vytauto Didžiojo gimnazijos gimnazistai ir mokytojai, dalyvaujant kai kurių gimnazistų tėveliams ir mamytėms, prisidėjus ir kitiems talkininkams.

Ažuolyno masyvas turės keturlapio dobilo formą

Iš tolo Juozapinės kalnas atrodo labai neįprastai: neliko krūmų ir menkaverčių medžių, juos spėta iškirsti, parengiant vietą ąžuoliukams ir kitiems vertingiems medeliams. Ne iš kiekvienos vietos Juozapinės kalną lengvai pasieksi, nors atrodytų, kad kalnas čia pat. Matyt, pasirinkau ne patį geriausią tiesų kelią, nes eidamas pajutau, kad kojas vis sunkiau kelti, batai vis giliau grimzta į vandens prisigėrusį glitį molį, tad iškart pasigailėjau, kad apsiavęs ne guminiiais batais. Pavasaris vėlyvas, iš dirvos tik ką išėjęs pašalasis, o molinga žemė neleidžia įsigerti vandeniu.

Tautinio atgimimo ąžuolyno draugijos pirmininkas Vitalius Stepulis, prie kurio pirmo priėjau Juozapinės kalno šlaite (beje, jis ir pakvietė „Mokslo Lietuvos“ atstovą dalyvauti ąžuolų sodinimo talkoje), tikina, kad ąžuolus sodinti pats tinkamiausias metas, o šis sunkus šlynas kaip sykis ir tinkąs ąžuolams tarpti. Geresnės vietos ąžuolynui nė nesugalvosi. V. Stepulis netveria džiaugsmu, kad į ąžuolyno sodinimo vąjų vis drąsiau įsitraukia gimnazistai, kad visa tai jau tampa gero tono ženklu – sodinti ąžuolus ir šitaip puošti savo Tėvynę.

Nenorėdamas vien linksėti į pašnekovo žodžių taktą, bandau įkišti ir savo trigrašį: girdi, ką dabar nustebinsi ąžuolais, kai miškininkai ištusis girių plotus kasmet tūkstančiais ąžuoliukų praturtina... Pataikyta, kur reikia, – Vitalius pradeda karštai aiškinti, kuo skiriasi miškininkų ir visuomenininkų patriotinis požiūris į ąžuolų sodinimą. Vienas dalykas sodinti mažus ąžuoliukus miške, kur daugiau kaip 250 ąžuoliukų hektare žemės nepasodinsi. Miškininkai dažnai jaučiasi tarsi gamybininkai, jie turi savo planus ir juos vykdo. Kuo daugiau pasodins ąžuoliukų, tuo geriau, o kaip jie augs, kiek tų pasodintų ąžuoliukų nudžiūs ar stirnos nugrauš, mažiausiai rūpi. Visai kas kita sodinti jau gerokai užtelėjusius ąžuoliukus būsimam ąžuolynui. Todėl reikia skirti planų vykdymą ir planais nesukaustytą laisvų piliečių iniciatyvą.

Gal ir pernelyg griežtas požiūris, užtat Vytauto Didžiojo gimnazijos Vilniuje iniciatyvą Vitalius Stepulis vertina kaip labai pilietišką ir sektingą pavyzdį. V. Stepulis yra inžinierius statybininkas, labai dalykiškas ir praktiškas žmogus, bet jame dera ir aukšto idealizmo siekiai. Antraip nebūtų tapęs Lietuvos Tautinio Atgimimo ąžuolyno Jono Basanavičiaus gimtinei Ožkabaliose kūrime iniciatoriumi ir svarbiausiu idygzvendantu. O kad V. Stepulio idealizmas remiasi į tvirtą žemę įsitikinome ir per kiekvienai tokiai talkai būtiną ritualą. Visus talkininkus su talkos pradžia sveikino etnologas prof. Libertas Klimka, Medininkų

seniūnas Stanislav Boroško, pakilų dvasingą žodį tarė ir būsimą ąžuolyną pašventino Vytauto Didžiojo gimnazijos kunigas Vytautas, o žodį gavęs V. Stepulis iš aukštų padangių bemat visus nuleido į nuodėmingą žemę. Jis iškart pradėjo nuo medelių sodinimo

puošti ąžuolais laiko ne prievole, bet didžiausiu džiaugsmu.

Tarp kitų šaunių keliauninkų ąžuolus sodino anglų kalbos mokytoja Goda ČiPLYTĖ, pirmoji lietuvė, kuri dviračiu su Sigitu Kučiu ir Edvardu Žižiu 1999–2000 m. apvažiavo pasaulį

visos sąlygos. Stebint gimnazistų darbą paaikšėjo, kad bent jau poeto suformuluotą svarbiausią sodinimo taisyklę – šakomis į dangų, šaknimis į žemę – visi puikiai įsisavino ir priešingai nė vieno medelio nepasodino. Apmadoka, nes mūsų reportažui iš įvykio vietos toks atvejis būtų suteikęs nepakartojamo savitumo.

Talka, bendras darbas suteikia nepakartojamą įspūdį, kurių šiaip iš piršto neišlauši, net ir labai norėdamas nesugalvosi. Pastebėjęs būrelį gimnazistų, sunkiai bandančių kelti didoką ąžuolaitį su į polietilena įvyniotomis šaknimis ir žeme iš pirminės augimvietės, metu į šalį fotoaparatai ir bloknotą išpūdziam kaupti, bandau demonstruoti fizines galias, apie kurias ligi tos akimirkos buvau geresnės nuomonės. Tačiau ko nepadarysi dėl ąžuolo ir gimnazistų. Klausiu merginų, ar jų klasėje nėra vyrų, kad vienos tokius neįtikėtinus svorius bando jei ne kelti, tai bent vilkti? Sako, vyrų yra, bet jie sodina savo ąžuolą, o merginos – savo. Esant to-

kur vakarai. Kuolui vieta rasta, liko tik įkalti. Jeigu kas mano, kad į molingą dirvą labai lengva įkalti kuolą, nepažėdžiant medelio šaknų, tegu atvažiuoja į Juozapinės kalną ir pamėgina tą padaryti balandžio mėnesį. Kartu reiktų pasikviesti V. Stepulį, kuris pareikalautų, kad kuolas būtų įkaltas į žemę kone pusę metro, antraip reikės statyti antrą kuolą pirmajam paremti. Šiaip ne taip mums pavyko iškeltas sąlygas įvykdyti, didžiuojamės savimi.

Pasirodo, didžiavomės per anksti, nes griežtasis V. Stepulis sukritikavo medelio rišimo prie kuolo būdą. Taip nemokėškai, atsainiai pririšus, vakarų vėjams pučiant, medelio kamienas daužysis į kuolą, o kad to nebūtų turi būti stangriai pritvirtintas. Tam reikia virvutę suvyti ir du kartus apvynioti apie kuolą. Mažytės paslaptys, bet jas pravartu žinoti, o kur sužinosi, jeigu prieš tai neteko susidurti. Dar vienas pliusas kolektyvinio darbo naudai.

Vėliau prisisišliejus prie kito būrelio teko sodinti ąžuolaitį su Austėja, Liepa ir Milda. Garbė šių puikių merginų tėveliams, kurie savo dukras apdovanojo nuostabiais lietuviškais vardais. Ar daug kam yra tekę sodinti ąžuolą su Austėja, Liepa ir Milda? Šių eilučių autoriui tokia įsimintina laimė teko.

Vytauto Didžiojo gimnazijos direktorė Danutė Puchovičienė primygtinai kvietė visus ąžuoliukų sodintojus nepamiršti užsirašyti „Ąžuolų sodintojų knygoje“, mat dalyvių sąrašas būsiąs patalpintas į stiklainį, sandariai uždarytas ir užkastas po paskutiniu pasodintu ąžuoliuku – su palinkėjimu būsimoms kartoms. Prie sodintojus surašinėjančių lietuvių tautiniais kostiumais pasipuošusių Anastazijos Zubovos ir Dianos Vasiljevaitės bemat susidarė eilutė. Juk malonu su gražuolėmis persimesti žodeliu kitu ir dar patekti į istoriją

Ažuolynas išaugs į Vytauto Didžiojo girią

Kaip pati ši ąžuolyno, išaugšiančio į girią, sodinimo mintis išsirutuliojo? Anot gimnazijos direktorės Danutės Puchovičienės, idėja išaugo iš pačios gimnazijos gyvavimo strategijos. Daugelio gimnazistų ir mokytojų galvose ne pirmi metai ruseno mintis, kad būtų puiku, jei pavyktų įgyti ar suformuoti tokią erdvę ar vietą, kur visa gimnazija per šventes ir renginius galėtų susirinkti, susiburti, pasijusti vieninga bendruomene. Gal todėl, kad gimnazija įsikūrusi Vilniaus senamiestyje, kur vietos neperdauginusia, viskas kompaktiška, būtent apie tokią erdvę ir svajota. Ne visi tokią geidžiamą vietą siejo tik su Vytauto vardu, bet daugumai ji turėjo simbolizuoti ir tam tikrą jauniems protams būdingą laisvės pojūtį, tegu dar ir neįgijusių išmastytos formos. Artėjant gimnazijos šimtmečiui, kuris bus minimas 2015 m., gerų pasiūlymų vis daugėjo. Jie buvo dėstomi žodžiu ir raštu, o šių metų balandį tie daugumos norai ir siūlymai buvo pradėti įgyvendinti.

Tai laimingas atvejis, kai siekiai iš apačios ir valstybiniai numatymai iš viršaus vienas kitą papildė. Mat pagal Valstybinės saugomų teritorijų tarnybos prie Aplinkos apsaugos ministerijos užsakytą projektą Juozapinės valstybiniam geomorfologiniame draustinyje buvo numatyta vietoj ten augusių menkaverčių medžių ir krūmų pasodinti 500 ąžuoliukų. Etnologas prof. Libertas Klimka, žinodamas, kad Vytauto Didžiojo gimnazija 2015 m. minės savo

Pirmas ąžuoliukas pasodintas

tvarkos ir kai kurių subtilybių.

Svarbiausia sodintojų klaida – per giliai pasodintas medelis. Tada jis skursta ir neauga. Medelio kaklelis, kur prasideda šaknys, turi būti 5 cm žemiau esamo žemės paviršiaus. Reikia išsaugoti žemę, kuri atvežta kartu su medeliu, tvarkingai įvyniota į polietileno plėvelę, nes ji turtinga augalui reikalingų maistingųjų medžiagų. Į duobę reikia pripilti tiek žemės, kad medelio šaknys remtųsi į žemę antraip vėliau medelis gali nusmegtį žemyn. Šaknys neturi būti užlenktos. Užpilant šaknis žemėmis medelį reikia pakilnoti, papurtyti ir negailint batų apmindžioti ir sustandinti žemę prie kamieno. Jeigu to nepadarysime, prie šaknų gali likti oro ertmės ir šaknų kapiliarus sunkiai pasieks dirvos drėgmė. Medelis bus laistomas, tad reikia suformuoti duobutę aplink kamieną vandeniu laikytis. Tai svarbiausios paslaptys, bet tik sodindamas medelius suvoki, ką darai ne taip, kaip reikėtų. Geriausia pasitarti su žinovais, negu sodinti bet kaip.

Būsimo ąžuolyno masyvas turės keturlapio dobilo formą. Visą šį plotą perskirs keturi takai. UAB „Rekreacinė statyba“ darbuotojai, kuriems vadovauja Algimantas Šiukšta, jau buvo spėję dalį duobių iškasti, medelius atvežti arčiau sodinimo vietų. Beje, bendrovės darbuotojai traktoriuku duobes ne kasė, o grėžė tam skirtu grąžtu ir dirbo labai profesionaliai.

L. Klimka sakė nesitikėjęs, kad tiek daug talkininkų susirinks sodinti ąžuolų. Vadinasi, idėja gimnazistams, jų mokytojams ir tėveliams patiko, nes kas gali būti prasmingiau – ąžuolais praturtinti Juozapinės kalno šlaitus, pagerbti Vytauto Didžiojo atminimą, o kartu pakloti gerą pagrindą artėjančiam gimnazijos šimtmečio jubiliejui. Prasminga, kad į talką įsitraukė Vilniaus keliautojų klubas, kuriam vadovauja Algimantas Juocevičius, Lietuvos keliautojų sąjungos prezidentas. Tikriausiai sunku būtų rasti vietą, kur nenuilstantis Algimantas nebūtų nukeliavęs, bet niekur nerado mielesnio krašto už Lietuvą, kurį

Savo pasodintus ąžuoliukus mintyse jie jau mato išbujojusius kaip tas didžiulis ąžuolas: Vitalius Stepulis, pirmoji dviračiu pasaulį apvažiavusi lietuvė Goda ČiPLYTĖ ir kiti medelių sodintojai

kaip Didžiojo tūkstantmečio taikos žygio dalyvė. Akcijoje dalyvavo ir mūsų garsusis alpinistas ir keliautojas Vladas Vitkauskas, pirmasis lietuvis įkopus į Everestą, o Lietuvos trispalvę išskleidęs ant aukščiausių visų žemynų viršukalnių.

Šakomis į dangų, šaknimis į žemę

Sodintojų atvažiavo daugiau negu buvo kastuvų, tad vyrukai pasikeisdami kasė, o mergaitės dažniausiai prilaukė sodinamus medelius. Pasitaikytą ir išimčių, nes iniciatyvai reikštis buvo

kiam pasiskirstymui atsiranda proga pasireikšti prisiplakėliui iš šalies, kokių galima laikyti šių eilučių autorių.

Kitas rimtas išbandymas – įkalti kuolą medeliui pririšti. Pasirodo, kuolą įbesti ir įkalti į žemę nėra taip paprasta, pririekia jėgos ir igūdžių, bet su antru ir trečiu pasodintu ąžuoliuku tų igūdžių vis daugėja. Pirmiausia reikia nustatyti kuolo kalimo vietą. Siūlau nuo vakarų pusės, iš kur dažniausiai pučia vėjai, bet mielos gimnazistės patikina, kad pusių neskiriančios. Ir saulė kaip tyčia pasislėpė už debesies. Laimė, čia priešė V. Stepulis. Bedė pirštu į dangų: ana va

VYTAUTO DIDŽIOJO AŽUOLŲ GIRIĄ

Alpinistas ir keliautojas Vladas Vitkauskas, aukščiausiose pasaulio viršukalnėse pabuvojusi Lietuvos trispalvė ir Vytauto Didžiojo ažuolų girios sodintojai

gyvavimo šimtmetį ir puoselėjo mintį jubiliejų įprasmiti gerais darbais, mes-telėjo gerą pasiūlymą: nelaukti būsimo jubiliejaus, bet jau šį pavasarį surengti medelių sodinimo talką ant Juozapinės kalno. Taigi viziją imta materializuoti. Pasodintas ažuolynas, kuris ateityje turėtų išaugti į Vytauto Didžiojo girią.

Galima suprasti prie fizinio darbo nepratusį miestietį gimnazistą, kuris ligi tol gal nė kastuvo į rankas nebuvo paėmęs rimtam darbui. Talkos pradžioje ne kiekvieno akyse žėrėjo skautiško entuziazmo ugnelė, ne visi gal ir suvokė, kokios svarbios misijos dalyviu nuo šiol tampa. Kartais gal ir graudu matyti, kai prie tokio darbo nepratusios mergaitės bando tempti nepasiduodanti didoką medelį, bet paskui susiranda pagalbininkų, kurie padėtų jį nuvilkti ir įkasti – tai puiku. Tokia bendrystė negali nedžiuginti. Prieš dvi savaites dėl kažin kokių nesklaidumų gimnazijos direktorė sakė viską mesianti, daugiau nebega-linti, jau gana, kiek galima kakta sieną pramušinėti, kautis su vėjo malūnais... Dabar plūšančių gimnazistų būryje vėl

pasijuto atgaunanti pusiausvyrą, gerai, kad tos silpnumo akimirkos nematė jos kolegos ir gimnazistai. Su kartu dirbančiais žmogus jau galėtų eiti į pasaulio kraštą, ne vien medį pasodinti.

Gimnazistai vis dėlto suvokia šios talkos ir visos akcijos prasmę, nes pasiryžę sukurti dokumentinį filmą apie Vytauto Didžiojo girios sodinimą. Jie stengėsi įamžinti svarbaus įvykio akimirkas, ėmė interviu iš talkos dalyvių. Gimnazijos direktorė D. Puchovičienė išsakė tokį palinkėjimą savo mokiniam: teneužmiršta savo pasodinto medžio šiame ažuolyne ir savo širdyje, nes kartu su pasodintu medžiu jau prisiimame įsipareigojimą jį prižiūrėti ir užauginti. Po daugelio metų teatveža savo vaikus į šioje vietoje šlamėšančią Vytauto Didžiojo girią ir teparodo tą ažuolą, kurį savo rankomis pasodino, laistė ir prižiūrėjo. Linkėjo susidraugauti ir su aplink Juozapinės kalną ir

Medininkuose gyvenančiais vietiniais žmonėmis, kartu dalyvauti įvairiuose renginiuose.

Direktorė dėkojo profesoriiu Libbertui Klimkai, kad šis padėjo konkretizuoti gimnazijos brandinamas idėjas, susiejo jas būtent su Juozapinės kalnu ir šioje vietoje sumanytu sodinti ažuolyną, suvedė su kraštotyros architektu Alvydu Mituzu ir UAB „Rekreacinė statyba“ vadovu Algimantu Šiuškta. Pastarasis užtikrino visą techninę projekto pagalbą. Dėkojo Valstybinės saugomų

Tą įsimintiną dieną šios Vytauto Didžiojo gimnazijos gimnazistės pasodino ne vieną medelį

teritorijų tarnybai prie Aplinkos apsaugos ministerijos, kurios dėka buvo gautos Europos Sąjungos Struktūrinių fondų lėšos teritorijai sutvarkyti, parengti ažuolyno sodinimui, medeliams pirkti ir visiems techniniams darbams įgyvendinti.

Direktorė išsakė palinkėjimą ir pačiai sau: kai bus jau visiškai senutė norėtų ne kartą ateiti ant Juozapinės

kalno, matyti jaunus veidus ir naujų darbų vadovus, kurie tęs mūsų kartos pradėtą darbą.

O juk tai ir Vytauto Didžiojo gimnazijos istorijos dalis

Taigi 2012 m. balandžio 21-ąją ažuoliukų sodinimo Juozapinės kalne talkoje duota pradžia būsimajai Vytauto Didžiojo giriai. Niekas iš užkalbintų talkininkų neabejojo, kad iš pasodintų ažuoliukų, uosių ir liepų giria tikrai išaugs, apjuos Juozapinės kalną iš šiaurvakarių pusės. Visai galimas dalykas, kad ši vieta – Juozapinės kalnas ir Vytauto Didžiojo giria ateityje taps Vytauto Didžiojo gimnazijos gyvenimo, jos švenčių, ritualų ir svarbių įvykių dalimi. Bent jau du kartus per metus – rugsėjo ir sausio mėnesiais – šiame ažuolyne bus apsilankoma, bent taip teigė direktorė, o ateityje ši vieta veikiausiai įgis ir tam tikrą traukos jėgą. Kad giria taps gimnazijos istorijos reikšminga dalimi, nėra pagrindo abejoti.

Vilniuje pirmoji lietuviška gimnazija įkurta 1915 m. spalio 18-ąją. Tiesa, gimnazijos tinklalapyje pateikta kita įkūrimo data – spalio 9-oji, kai pradėtos teikti „Jono Basanavičiaus, Mykolo Biržiškos ir Povilo Gaidelionio Vilniaus lietuvių gimnazijos kurso pamokos“. Direktoriumi paskirtas lietuvių kalbos mokytojas Mykolas Biržiška, būsimasis profesorius. 1918 m. spalio 18 d. gimnazijoje prasidėjo pamokos lietuvių kalba vilniečio turtuolio Pimenovo name Didžiosios Pohuliankos gatvėje 14 / 17 (dabartinis Mindaugo ir J. Basanavičiaus gatvių kampas). Vytauto Didžiojo vardu gimnazija pavadinta 1921 m. rugpjūčio 22 dieną. Pasakysime ir daugiau: sunku įsivaizduoti Vilniaus XX amžiaus istoriją be šios gimnazijos indėlio, be jos gydytojo daktaro

Jono Basanavičiaus, joje dėsciusių Mykolo Biržiškos, Marcelino Šikšniaus, Antano Smetonos, Aleksandro Stulginskio, Jono Vileišio, Kazio Bizausko, Jurgio Krikščiūno, Jokūbo Šerno, Mečislavo Bizausko ir daugelio kitų.

Gimnazijos direktorė Danutė Puchovičienė tvirtina apgailestaujanti, kad gimė ne vyras, pakrikštyta ne Vytautu, o ir būdu labai moteriška, bet didžiujosi gimnazijos darbais, kurie ištis labai ryškūs, jų galėtų pavydėti ir vyrai. Gimnazija veikia, jai sugrąžintas jos garbingas vardas, pastatytas naujas pastatas. Aštuonerius metus direktorei teko kiekvieną trečiadienį eiti aiškintis ir derinti reikalą su statybininkais ir rangovais, nes statybos savaime nevyksta. O dabar ir gimnazijai skirta knyga išleista.

Tiems, kurie ištis domisi gimnazijos istorija, siūlome atkreipti dėmesį į 2011 m. išleistą leidinį – „Vilniaus Vytauto Didžiojo gimnazijos protokoliai (1915–1940 ir 1953–1955 metai)“. Tuose protokoluose įamžinta gimnazijos istorija, kartu tai iškalbinga dalis dokumentuotos XX a. Lietuvos švietimo ir kultūros istorijos. Leidinio sudarytojos, Danutė Puchovičienė, gimnazijos skyriaus vedėja Irena Raščiuviene ir Lietuvių kalbos instituto direktorė doc. dr. Jolanta Zabarskaitė. Knygoje

rasime J. Basanavičiaus, M. Biržiškos, J. Šlapelio, A. Žmuidzinavičiaus ir kitų prakalbas, paskelbtas daugiau negu 100 protokolų faksimilių, įdėti mokinių sąrašai, egzaminų pažymiai, atestatai ir kiti svarbūs dokumentai. Tai pirmoji serijos „Kalbų ir kultūrų sankirtų archyvai“ knyga, jos leidybai skirtos Europos socialinio fondo lėšos.

Šalia visų kitų reikšmingų Vytauto Didžiojo gimnazijos darbų nuo šiol gražiai derės ir Vytauto Didžiojo giria, kuriai pradžia duota šalia Juozapinės kalno. Labai graži ir istoriškai prasminga vieta, vos trys kilometrai nuo garsios Medininkų pilies. Direktorė su gimnazistais sodindama ažuolus jau galvojo apie tai, kaip vasarą, jeigu būtų sausra, reikės laistyti medelius, vėl teks burti mokinius ir mokytojus. UAB „Rekreacinė statyba“ – juk nepaliks ažuolų gamtos inoriams. Žodžiu, visos mintys į ateitį.

Yra malonių dalykų ir dabartyje. Akcija pavyko. Džiaugiasi direktorė nuostabiomis vaikų mamomis ir tėveliais, kurie kartu atvažiavo padėti sodinti girios – Vytauto Didžiojo garbei ir Lietuvai. „Bendravimas yra mūsų gyvybė, o kalba yra bendrystės ir meilės ryšys“, – sakė direktorė kone Mikalojaus Daukšos žodžiais. Ir iš tiesų talkoje žmonės labiau atsiskleidžia negu bet kur kitur, pajunta savo siekių bendrumą ir tapatumą. O šito nepaprastai reikia mūsų dabartiniame gyvenime.

Aukščiausi Lietuvos kalnai

Pabaigai keli žodžiai apie Juozapinės geomorfologinį draustinį ir jo išskirtinumą. Kai kuriose prakalbose ir šiaip pašnekesiuose tarp gimnazistų nuskambėjo, kad sodiname ažuolus aukščiausioje Lietuvos vietoje, kartais net Juozapinės kalnas buvo pavadinamas kito kalno – Aukštėjo – vardu. Atkreiptinas dėmesys į kirtį: Aukštėjas – vyriausias baltų dievo vardas. Šiuo vardu, kurį pasiūlė Libertas Klimka, pavadinta kalva, į kurią dėmesį nuo Juozapinės kalno dėmesį atkreipė geografas, keliautojas ir pedagogas Rimantas Krupickas (1943–2009). Tuo metu aukščiausio Lietuvos kalno „karūna“ priklausė Juozapinės kalvai – 292,70 m virš jūros lygio. R. Krupickui kilo įtarimas, kad kiek piečiau už gero puskiometrio atsiverianti kita kalva neturėtų nusileisti rekordininkei. 2004 m. Vilniaus Gedimino technikos universiteto mokslininkai, vadovaujami docento Povilo Viskonto, pasitelkę GPS nustatė, kad R. Krupicką sudominusi kalva išties 1,14 m aukštesnė – 293,84 m virš jūros lygio. Toks jos geodezinės žymos aukštis. Šiam kalnui 2006 m. iškilmingai buvo suteiktas Aukštėjo vardas ir nuo šiol jis laikomas aukščiausiu Lietuvos kalva.

Dabar žinome, kad Juozapinės kalva ne tik prarado aukščiausios Lietuvos kalvos poziciją, bet atsidūrė jau tik trečioje vietoje pagal aukštį. Į antrą vietą pateko taip pat Medininkų apylinkėse dunksantis, bet kiek atokiau nuo minėtų dviejų greta esančių, Kruopynės (Žybartonių, Arklėnų) kalnas – 293,65 m virš jūros lygio. Vos 19 cm žemesnis už Aukštėją. Taigi vienoje vietoje, Medininkų aukštumoje, turime aukščiausių Lietuvos kalvų trijulę – Aukštėją, Kruopinę ir Juozapinę.

25 hektarų ploto Juozapinės geomorfologinį draustinis, į kurį įeina

Štai tokiu gražtu buvo daromos duobutės sodinamiems medeliams

Panevėžyje ir vėl paminėtas Jonas JABLONSKIS

■ Atkelta iš 1 p.

Panevėžio mokytojų seminarija, kurioje dvejus metus neetatinio mokytojo teisėmis teko dirbti ir Jonui Jablonskiui. Nors trumpai, bet, matyt, efektyviai. Tikriausiai ne veltui Juozas Balčikonis, Jono Jablonskio bendramintis, bendražygis ir darbų tęsėjas Jablonskio raštų II tomo prakalboje rašo: „Savo rašiniiais ir buvimu mokytoju (1906–1908 m.) jis sudaro tos Panevėžio mokyklos visą epochą“. Senasis, dar caro laikais, 1888 m. statytas Panevėžio mokytojų seminarijos mūras tikriausiai vienas iš nedaugelio mieste per tiek metų nepakeitęs savo paskirties. Mokyta čia prieš 130 metų, mokomasi čia ir dabar. Na, gal ne visiškai tų pačių dalykų.

Apie carinės Panevėžio mokytojų seminarijos reikšmę tuometėje imperijoje daugiausia, ko gero, galėtų papasakoti ir ta proga Panevėžio kolegijoje surengtoje konferencijoje „Nuo mokytojų seminarijos iki Panevėžio kolegijos: praeities įžvalgos“ papasakojęs profesorius, kalbos istorikas, Ili-nojaus universiteto Čikagoje Pasaulio lietuvių bendruomenės Lituanistikos katedros vedėjas ir Lietuvių kalbos instituto Vilniuje vyriausiasis mokslo darbuotojas Giedrius Subačius. O apie Jablonskį ir jo nuveiktus darbus nuo šiol liudija Jono Jablonskio vardu pavadinta didžiulė, erdvi J. Jablonskio paveikslu ir ekspoziciniais stendais papuošta auditorija senajame Panevėžio mokytojų seminarijos pastate Klai-pėdos g. 3. Jono Jablonskio paveikslą nutapė kolegijos dėstytojas, dailininkas Sigitas Laurinavičius. Remontuojant ir įrengiant auditoriją talkino ne tik kolegijos bendruomenės nariai. Tai ir panevėžietis architektas Rytis Račkauskas, ir dizainerė Rita Kosmauskienė. Beje, pagal jos projektą buvo įrengta ir ekspozicija, skirta Jonui Jablonskiui. Auditorija, kurioje per 40 darbo vietų tarnaus ne tik paskaitoms, bet ir tenkins reprezentacines kolegijos reikmes. Joje bus galima organizuoti įvairius renginius, seminarus. Anot

Prie Jono Jablonskio paveikslu Istorijos dienos idėjos autoriai, įgyvendintojai, kai kurie konferencijos dalyviai: prof. habil. dr. Giedrius Subačius, kolegijos dėstytoja etnologė Vitalija Vasiliauskaitė, kolegijos bibliotekos vedėja Vilija Raubienė, prof. habil. dr. Lietuvos mokslų akademijos tikrasis narys Lietuvos edukologijos universiteto rektorius prof. habil. dr. Algirdas Gaižutis, ekspozicijos Jonui Jablonskiui dizainerė Rita Kosmauskienė, Jono Jablonskio paveikslu autorius Sigitas Laurinavičius, Jono Jablonskio provaikaitė Eglė Gričiuvienė, architektas, auditorijos projekto autorius architektas Rytis Račkauskas, kolegijos direktorius Egidijus Žukauskas

vietos bendruomenės narių, tai šiuo metu pati gražiausia auditorija Panevėžio kolegijoje.

Jonas Jablonskis – lektorių pranešimuose ir įkūnytas misterijoje

Nors Istorijos dienoje Panevėžio kolegijoje buvo labai laukta Šiaulių universiteto profesorė Giedrė Čepaitienė, neseniai pasirodžiusios knygos „Atsiminimai apie Joną Jablonskį“ viena iš sudarytojų, kurios per konferenciją buvo prašyta kalbėti apie Joną Jablonskį, deja, profesorė neatvyko. Tačiau išsamų pranešimą apie kalbininko są-

sajas su Panevėžio krašto inteligentais perskaitė kita knygos „Atsiminimai apie Joną Jablonskį“ viena iš sudarytojų, panevėžietė, lietuvių kalbos mokytoja ekspertė, edukologijos magistrė Lionė Lapinskienė. G. Petkevičaitė-Bitė, J. Balčikonis, P. Būtėnas, J. Elisonas, K. Paltarokas, L. Kuodyš ir kt. – tai žinomos pavardės kiekvienam bent kiek miesto kultūra ir istorija besidominčiam panevėžiečiui. Visi šie žmonės gyvenimo Panevėžyje laikotarpiu, ar kuriuo nors kitu, turėjo vieniokių ar kitokių sąsajų su Jonu Jablonskiu: buvo jo mokiniais, bendradarbiais, bendraminčiais ar darbų tęsėjais. Visas šias

gijas labai gražiai savo pranešime audė ir narpliojo mokytoja Lionė Lapinskienė. O kadangi gyvendamas Panevėžyje Jonas Jablonskis vienu metu buvo net miesto dūmos narys, 1908 m. dalyvavo atidarant mergaičių gimnaziją, tikėtina, kad jis galėjo turėti nemažai įtakos ir mergaičių mokymo reikalams. Būtent apie J. Jablonskio sąsajas su mergaičių mokymu Panevėžyje XX a. pradžioje ir kalbėjo savo pranešime Lietuvos istorijos instituto jaunesnioji mokslo darbuotoja dr. Olga Mastianica.

Neatskiriama Istorijos dienos Panevėžio kolegijoje dalis buvo ir kolegijos darbuotojų sukurta, studentų ir

dėstytojų suvaidinta misterija „Nubudom kalbos geležį“. Kuriant misteriją, kuri paremta tikrais faktais, fiksuotais įvairiausiuose istoriniuose šaltiniuose, nemažai padirbėjo Panevėžio kolegijos bibliotekos vedėja Vilija Raubienė, kolegijos dėstytoja ir etnologė Vitalija Vasiliauskaitė. Sekant to meto įvykius ir parenkant tinkamus inscenuoti faktus sukurti pjesę nebuvo lengva užduotis, o kad ji „suskambėtų“ ir scenoje, teko nemažai pasidarbuoti kolegijos dėstytojai režisieriui Daivai Andrašūnienei. Istorinius įvykius, kadaise vykusius senajame mokytojų seminarijos pastate ir Panevėžyje D. Andrašūnienė praturtino originaliais režisūriniais sprendimais. Kuriant aktorių kostiumus, scenografiją jai talkino ir kita kolegijos dėstytoja Daiva Stropaitienė. Daivos Andrašūnienės triušo vaisius – ne tik į bendrą aktorių komandą suburti net keturių specialybių kolegijos studentai (anksčiau, beje, su teatru nieko bendra neturėję), keletas darbuotojų, bet ir išmaninga režisūra, kostiumai, paprastos, bet įtaigios scenos detalės.

Misterija „Nubudom kalbos geležį“ buvo tarsi prieš tai vykusios konferencijos tąsa, nes asmenis, apie kuriuos kalbėjo pranešėjai (lietuvių kalbos mokytoja, karo inžinierių, miesto izdininkų Zacharijų Liackį, Joną Jablonskį) buvo galima išvysti ir scenoje. Jono Jablonskio vaidmenį misterijoje „Nubudom kalbos geležį“ sukūrė kolegijos dėstytojas Dainius Mikšys.

Jonas Jablonskis galėtų būti kitokio vertybinio požiūrio pradžia

Suskambėjo ir nuaidėjo atgarsio ne tik Panevėžio kolegijoje, bet ir už jos ribų sulaukusi Istorijos diena. Į šią dieną kviesti ir nepatingėję atvykti miesto kultūros, švietimo, mokslo žmonės teigė, kad renginys buvo itin vykęs ir išradingas: konferencija, Jono Jablonskio auditorijos atidarymas ir misterija. Kai kas jį drįso vadinti net metų renginiu. Gal iš tikrųjų šiame pramogų ir netikrų vertybių pasaulyje surasti ką nors nauja, išradinai pateikti ir padaryti, kad tai nebūtų vienos dienos efektas reikia nemažai paplušėti. Kad įvyko tai, kas įvyko nuoširdų ačiū galima tarti kolegijos vadovui Egidijui Žukauskui, kuris neužkirto kelio humanitarinės minties proveržiui į technologijas ir verslą orientuotai kolegijai, pasitikėjo savo bendruomenės nariais, kurie dar praėjusių metų pabaigoje viename iš 10-mečio renginių organizacinio komiteto posėdžių prisiėmė atsakomybę surengti birželio 1-ąją Istorijos dieną. Taip atiduodant duoklę ne tik dabarčiai, ateičiai, bet ir praeičiai. Juolab, kad visų Panevėžio kolegijos 10-mečio renginių ir buvo sumanytas toks šūkis: „Pagerbkim praeitį – gyvenkim dabartim – kurkime ateitį“.

Beliaka viltis, kad vertybės, apie kurias buvo kalbėta per visą Istorijos dieną, neliks tuščių deklaracijų rinkiniu, o praskins kelius tolesniems ir gilesniems kolegijos istorijos tyrimams, tarp kurių kaip *Persona grattisima* įsikomponuos ir Lietuvių tautos didžiavirys, pirmasis lietuvis katalikas lietuvių kalbos mokytojas Panevėžio mokytojų seminarijoje Jonas Jablonskis.

Vilija Raubienė
Panevėžio kolegijos
Bibliotekos vedėja

Naujoji Jono Jablonskio auditorija

PAEŽERĖLIŲ SUKAKTIS

Prieš 210 metų buvo pastatyta pirmoji Paežerėlių koplyčia

Paežerėlių Šv. Angelų Sargų bažnyčia

Paežerėlių bažnytkaimis įsikūręs prie Nemuno, 2,5 km į vakarus nuo Kriūkų miestelio. Jį supa žalios Nemuno atšlaitės ir sausi pušynai. Atsiveria puikūs reginiai į šiaurinę Nemuno pusę, Armenos upelio slėnį. Bažnytkaimis iš vakarų pusės ribojasi su Žuklijų kaimu. Ant kalno, į pietus – Joginiškiai, o į rytus, už pušyno – Baraviškiai.

Seniau šios žemės priklausė Svetošino dvarui, minimam nuo 1580 m. Tada jį iš Elžbietos Glebavičiūtės-Narbutienės įsigijo Bagdonas Sapiega. Į rytus nuo Svetošino, už Jotulės yra buvęs Jurgio Krukavičiaus dvaras. Iš jo kilęs ir Kriūkų miestelio pavadinimas. Šis dvaras sunyko, o jo vietoje įsikūrė Kriūkų miestelis. Svetošino dvaras egzistavo iki pat XX a. pradžios.

Sūduvoje prie stambesnių dvarų buvo statomos bažnyčios, steigiamos parapijos. Ilguvos savininkai Grincevičiai savo dvaro centre 1765 m. pastatydino bažnyčią. Savo dvare Panemunėje ir dvarininkai Tiškevičiai 1732 m. pastatydino iš pradžių koplyčią, vėliau – bažnyčią. Tik Svetošino dvarininkai savo žemėje ilgai bažnyčios neturėjo.

Pagal bažnytinį pavaldumą, XVIII a. Svetošino dvaras ir aplinkiniai kaimai priklausė Žemaičių vyskupijos Seredžiaus parapijai, o nuo 1796-ųjų – Vygrių vyskupijos Tiškevičiaus (Žemosios) Panemunės parapijai, vėliau pavadintai Fergiso Panemune. Visą XIX šimtmetį Svetošino dvaras ir aplinkiniai kaimai priklausė Augustavo-Seinų vyskupijos Žemosios Panemunės parapijai.

Kai Svetošino dvaro savininkai baronai fon Renė sugalvojo statydinti koplyčią, vėliau ir bažnyčią, tam priešinosi Žemosios Panemunės parapijos kunigai, nes nenorėjo, kad būtų skaldoma parapija. Todėl baronai pirmąją koplyčią 1802 m. pastatydino vakariename savo žemių pakraštyje, toliausiai nuo Žemosios Panemunės bažnyčios, prie pat Žuklijų kaimo. Iš pradžių vietovė pavadinta Paežeriais, nors žmonės ją vadino Žuklijais. Baronui Feliksui fon Renė (Felix von Rönne), o vėliau Svetošino dvaro savininkams grafams Mielžinskiams taip ir nepavyko įsteigti atskiros parapijos. Tik po Pirmojo pasaulinio karo, 1918 m. pabaigoje, kun. Mykolui Brundzai pavyko įsteigti Paežerėlių-Žuklijų parapiją.

Pagal administracinį skirstymą XIX a. pr. Sūduvoje buvo įsteigtos gminos – valsčiai. Paežerėlių bažnyt-

kaimis priklausė Svetošino gminai. Susikūrus nepriklausomai Lietuvai, 1918 m. Svetošino gmina buvo pavadinta Paežerėlių valsčiumi. Sovietinės okupacijos metais, nuo 1950-ųjų, vietovė pavadinta Kriūkų apylinkė, o nuo 1995 m. – Kriūkų seniūnija.

Ypač iškilmingai buvo pažymėti du dabartinės bažnyčios jubiliejai: 1960 m. – šimtųjų metų ir prieš porą metų – 150-ties. Pastarojo jubiliejaus proga, talkinant parapijos pastoracinės tarybos narėms Marijai Rubikienei ir Marijai Bacevičienei, įsteigtas parapijos muziejus, o netoli jo buvo pastatytas ir pašventintas jubiliejui skirtas meniškasis tautodailininko Andriaus Bieliuko sukurtas kryžius.

Sūduvos krašto istorija

Sūduvos kraštas, esantis tarp Nemuno ir Šešupės, pirmą kartą istoriniuose šaltiniuose paminėtas daugiametame apie 150-uosius metus po Kristaus gimimo graikų mokslininko Klaudijaus Ptolemėjaus veikale „Geografija“. Pirmajame tūkstantmetyje čia gyvenusių mūsų krašto protėvių mena kelios dešimtys piliakalnių. Net šeši iš jų yra Kriūkų seniūnijos teritorijoje, o vienas – Žuklijų – stūko greta Paežerėlių. Nuo XIII a. sūduvių gentis ėmė puldinėti į Prūsijos žemes atsibastę ir juos pavergę kryžiuočiai. Sūduviai po atkaklių kovų buvo nugalėti. Paskutiniosios kryžiuočių kovos prieš sūduvius datuojamos 1282–1283 m., kai Lietuvą valdė kunigaikštis Traidenis. Ilgiausiai užpuolikams priešinosi du Sūduvos kunigaikščiai – Gedetas ir Skurdas. Pirmasis su 1500 savo pavaldinių pasidavė kryžiuočiams ir išsikraustė į Prūsiją. Antrasis su savo žmonėmis persikėlė per Nemuną Žemaitijos pusėn. Išstūjęsi Sūduvos žemė virto dykra, apaugo giriomis ir tik po Žalgirio mūšio Melno taikos sutartimi 1422 m. Sūduva sugrąžinta Vytauto Didžiojo valdomai Lietuvai.

Vytautas su Jogaila popiežiaus įgaliojiminiui kardinolui Gvilermui 1421 m. rašė: „Žemaičiai ir sūduviai visada kalbėjo ir dabar tebekalba lietuviškai. Jie neturi ir niekada neturėjo kitos kalbos. Nėra buvę taip, kad lietuviai jų nesuprastų ar negalėtų suprasti.“ XVI amžiuje įsteigus Karaliaučiaus universitetą, ten besimokantiems lietuvių, tarp jų ir sūduvių, studentams buvo skiriamos stipendijos.

Šiaurinės Sūduvos žemės, apau-

gusios giriomis, priklausė Didžiajam Lietuvos kunigaikščiui. Jas administruvo kitoje Nemuno pusėje buvusieji dvarų valdytojai. Grigorijus Valavičius 1559 m. atliko Sūduvos girių reviziją. Joje jau kur ne kur buvo rasta gyventojų. Daugiausia – tai girių sargai ir žvėrių sekėjai. Šiose žemėse, kertant miškus, XVI a. pabaigoje ėmė kurtis dvarai ir kaimai. Svetošino dvaras įsikūrė Veliuonos girios teritorijoje,

Paežerėlių parapijos steigėjas kun. Mykolas Brundza

je. Šis prie Jotulės upelio buvęs dvaras pirmą kartą istoriniuose šaltiniuose (Žemaičių žemės teismų knygoje) paminėtas 1580 metais. Greta esantis Žemosios Panemunės dvaras pirmą kartą minimas 1575-aisiais, o Panykiai-Ilguva – 1583-aisiais. Tačiau Paežeriai, vėliau vadinti Paežerėliais, dar ir 1807 m. Varšuvos hercogystės žemėlapyje nebuvo pažymėti, nes šios žemės priklausė Svetošino dvaro teritorijai.

Paežerėlių-Paežerėlių bažnytkaimis įkurtas XIX a. pradžioje Svetošino dvaro vakariniame pakraštyje, prie Nemuno, dešinėje Kauno-Tilžės trakto pusėje.

Paežerėlių bažnyčios ir parapijos atsiradimas

Svetošino dvaro savininkas baronas Feliksas fon Renė 1802 m. Nemuno lankoje pastatydino medinę koplyčią. Prie jos žmonės pradėjo laidoti mirusius. Vygrių vyskupas Pranciškus Karpavičius 1803 m. leido Žemosios Panemunės, tuomet vadintos Tiškevičiaus Panemune, parapijos administratoriui Motiejui Šventakauskiui toje koplyčioje aukoti Šv. Mišias. Svetošino koplyčios kunigui išlaikyti dvarininkas paskyrė 30 margų (16,8 ha) žemės. Tačiau jos paskyrimo kunigams Rusijos imperijos valdžia nepatvirtino, ir žemė liko baronų nuosavybe, o koplyčia irgi buvo laikoma privačia. Kaip rašo kun. M. Brundza, medinei koplyčiai sudegus, kitoje kelio pusėje ant pakilumos Svetošino dvaro savininkai, prisidėję ir Žuklijų kaimo žmonės, rūpinantis kapelionui kun. J. Akelevi-

čiui, pastatydinta klasicizmo bruožų turinti mūrinė dvibokštė bažnyčia (19 m x 13 m). B. Kviklio knygoje „Lietuvos bažnyčios“ (T2, 1982 m.) rašoma: „1860 m. statyta bažnyčia eklektiškai klasicistinė, gerų proporcijų, su dviem fasadiniais bokštais. Fasadas truputį patrauktas priekiu. Išraiškus plytų mūras netinkuotas. Piliastrai, langų ir durų arkos, sienų ir bokštų karnizai rodo meistriškai atliktą darbą. Priekinio ir galinio frontonų centruose yra retokai užtinkami apskriti langeliai. Siauras aukštas prieangis turi plačias arkines duris, o virš jų – arkinį langą su balkonėliu ir dideliu krucifiksu. Bokštų stogai piramidiniai. Virš šoninių sienų langų yra mažų kvadratinų langelių eilė. Absida žemesnė ir siauresnė už pagrindinę navą. Jos siena – pusės apskritimo plano.“

Prieš Pirmąjį pasaulinį karą šventoriaus vartai turėjo tris arkines angas ir dvišlaičius stogelius. Bažnyčios dešinėje stovi maža varpinėlė. Jos forma yra kvadratinė prizmė su lėkštu piramidiniu stogeliu. Maži langeliai atstoja įprastas varpų angas.

Paežerėlių bažnyčioje yra išlikę vertingų meno kūrinių. Tarp jų – paveikslai „Kristaus nuplakimas“ (XIX a. pr., drobė, aliejus), barono Felikso fon Renė portretas (XIX a. II pusė), Šv. Stanislovas (XVIII a. vokiečių mokykla), Kristaus Nukryžiuotojo skulptūra (XIX a. medis), „Kristaus nuplakimas“ (XIX a. pr.) ir kt.“

Po 1863 m. sukilimo Rusijos imperijos administracija pradėjo vis labiau varžyti katalikų tikėjimą, todėl 1872 m. Seinų vyskupui buvo duotas nurodymas Paežerėlių bažnyčią uždaryti. Net 35-erius metus Paežerėliuose kunigo nebuvo. Retkarčiais čia Šv. Mišias aukodavo iš Žemosios (Fergiso) Panemunės atvykę kunigai.

Kilus grėsmėi, kad Paežerėlių bažnyčia gali būti perduota marijavitams, o vėliau dar ir Svetošino sentikiams, Žuklijų žmonės ir grafinė Ona Mielžinskienė kreipėsi į Seinų vyskupijos valdytoją prelatą Juozą Antanavičių, kad paskirtų bažnyčiai kunigą. Prašymas buvo patenkintas.

Istoriniuose šaltiniuose pirmieji gyventojai Paežerėliuose paminėti tik 1827 metais. Tada čia buvo tik viena sodyba su penkiais gyventojais. Ji minima iki pat XX a. pradžios. Ir tik XX a. antrajame dešimtmetyje, išparceliavus Svetošino dvarą, šioje teritorijoje pradėjo kurtis kaimo ūkininkai. O 1923 m. gyventojų surašymo žiniomis, čia jau buvo penki ūkiai su 28 gyventojais.

1918 m. įsteigtą Paežerėlių parapiją sudarė Kriūkų miestelis ir šie kaimai: Baraviškiai, Buožiai, Eiciūnai, Joginiškiai, Jokūboniai, Klanguai, Naujieji Vedegiščiai, Noreikai, Paežerėliai, Paizdagiai, Pypliškė, Praščiūnai, Puniškiai, Raninė, Raponiščiai, Rimašiškiai, Sabališkiai, Senieji Vedegiščiai, Žuklijai.

1918-ųjų pabaigoje Lietuvoje buvo steigiami lietuviški valsčiai. Sūduvoje panaikintos gminos, tarp jų ir Svetošino. Jos teritorijoje įsteigtas Paežerėlių valsčius. Naujo įsteigto valsčiaus komiteto pirmininku buvo išrinktas kun. Mykolas Brundza, o pirmuoju

valsčiaus viršaičiu paskirtas Nenorta iš Jokūbonių kaimo. Steigiamasis valsčiaus susirinkimas vyko Paežerėlių klebonijoje, todėl ir valsčius buvo pavadintas Paežerėlių vardu. Netrukus po to valsčiaus būstinė iškelta į Kriūkų špykėrę, bet valsčiaus pavadinimas pakeistas nebuvo.

Apie 1923 m. bažnyčios šventoriuje iš medžių šaknų ir šakų Jonas Čebanuskas padarė ir pastatė originalų kryžių. Vienas toks buvo išvežtas į Šakius, kitas – į Kauno karo muziejaus sodelį. Dar trys tokie kryžiai pastatyti Paežerėlių kapinėse, o vienas – prie Kriūkų-Šakių vieškelio, Joginiškių kaimo, ties Tarnauskų sodyba.

Sovietmečio trėmimų paliesta Paežerėlių parapija

Po 1940-ųjų komunistinės Rusijos invazijos Lietuvoje prasidėjo nekaltų žmonių areštai ir trėmimai į Sibirą.

Per pirmąjį trėmimą 1941 m. birželio mėnesį iš Paežerėlių valsčiaus į Altajaus kraštą ištremti tik keli žmonės, tarp jų – mokytojai Pranaičiai. Per antrąjį bolševikmetį jau 1945 m. į Permės sritį ištremta daugiau kaip 30 parapijiečių, daugiausia partizanų šeimų.

Per antrąjį pokario trėmimą į Krasnojarsko kraštą 1948-aisiais ištremti 22 žmonės, o per 1949 m. į Irkutsko sritį – dar 15.

Paskutinį kartą 1951 m. iš Paežerėlių parapijos Praščiūnų kaimo ištremtos tik dvi šeimos – šeši žmonės. O per visas tremtis iš viso Paežerėlių valsčiaus ištremta daugiau kaip 255 žmonės.

Vengiant areštų ir tremčių, baigiantis karui 1944 m. vasarą iš gimtojo krašto į Vokietiją, iš ten į JAV emigravo apie 15 šeimų. Tarp jų karininko majoro Vinco Duobos šeima iš Sabališkių, mokytojo Vlodo Izokaičio šeima iš Kriūkų, ekonomisto, spaustuvininko Vytauto Mažeikos šeima iš Klangujų, karininko, lituanisto, pedagogo Jono Vedegio šeima iš Žuklijų ir jo brolio Antano šeima, kurioje augo būsimoji dailininkė grafikė Nijolė Vedegyte.

Mykolas Brundza – parapijos įkūrėjas

Per visą Paežerėlių 200 metų istoriją bažnyčioje yra darbavęsi 18 kunigų. Pirmieji keturi iki bažnyčios uždarymo 1872-aisiais čia buvo kapelionais kunigai Jonas Stancevičius, Antanas Žemaitavičius, Nikodemus Valavičius ir Jonas Akelevičius. Iš XX a. besidarbavusių šioje bažnyčioje kunigų būtina išskirti Mykolą Brundzą (1884–1938), kuris 1918 m. įsteigė Paežerėlių parapiją ir Paežerėlių valsčių. Gimęs Šunskų parapijoje, baigęs Seinų kunigų seminariją, kur yra buvęs ir laikraštėlio redaktoriumi ir chorvedžiu, pirmą kartą užgiedojo lietuviškai „Pulkim ant kelių“. Buvo muzikalus – grieždavo smuiku ir fisharmonija. Skelbdavo straipsnius lietuviškuose laikraščiuose, įkalbino stoti savanoriais į Lietuvos kariuomenę keliasdešimt Paežerėlių apylinkių jaunuolių. Iškeltas į Sudargą, ten pastatė naują mūrinę bažnyčią. Mirė JAV 1938 m. vasario 16 d.

Dabar Paežerėlių parapijos sielovada rūpinasi edukologijos magistras kunigas klebonas Vitas Urbonas.

Albinas Vaičiūnas

MŪSŲ MIESTELIAI

TREČIOJI MOKSLEIVIŲ KONFERENCIJA SKAPIŠKYJE

Dr. Aldona VASILIAUSKIENĖ

Prieš trejetą metų Skapiškio vidurinėje mokykloje (Kupiškio r.) mokiniams pradėtos organizuoti rajoninės konferencijos išaugo į respublikines, tikėjime, kad ateityje jos formosios į specialų ciklą, nors jau vykusių konferencijų tematika liudija dėmesį savo vietovės, kadaise čia gyvenusių ir veikusių ar dabar besidarbuojančių gerbiamiausių asmenų istorijai.

Pirmoji rajoninė konferencija „Žymūs krašto žmonės“ vyko 2010 m. kovo 25 d., antroji – „Kupiškio krašto tremtiniai ir jų likimai“ 2011 m. gegužės 20 d. (apie pastarąją rašyta „Mokslo Lietuvoje“, 2011 m. Nr. 13). Trečioji – tapusi respublikine – „Mūsų miesteliai“ 2012 m. gegužės 24 d. jau pagrindine likusioje Skapiškio mokykloje.

Konferencijoje perskaityta 15 pranešimų, kuriuos parengė 10 mokyklų mokiniai: Kupiškio Lauryno Stuokos-Gucevičiaus gimnazijos ir Povilo Matulionio progimnazijos, Rokiškio r. Panemunėlio, Kupiškio r. Adomynės, Antašavos, Noriūnų Jono Černiaus, Rudilių Jono Laužiko, Skapiškio, Šepetos Almos Adamkienės, Šimonių pagrindinių mokyklų mokiniai. Pranešimą skaitė dr. Aldona Vasiliauskienė, kalbėjo Lietuvai pagražinti draugijos valdybos pirmininkas Juozas Dingelis ir mokytoja Aliutė Elena Merkevičiūtė.

Konferencijos svečių sveikinimai

Mokyklos direktorės Birutės Zaborskienės pristatyti konferencijos svečiai pasveikino renginio dalyvius. Kupiškio rajono meras Jonas Jarutis, 17 metų dirbęs seniūnu Skapiškyje, glaudžiai bendravo su mokytojais, ypač istorike Stase Mažeikyte ir liuaniste Elena Markevičiūte. Meras neįsivaizduoja miestelio gyvenimo be svarbiausių institucijų: mokyklos ir bažnyčios. Džiaugdamasis jau tradicine tapusia konferencija, palinkėjo visiems produktyvaus darbo. Kupiškio rajono savivaldybės Kultūros ir švietimo skyriaus vedėjas Rimantas Jocius kalbėjo apie konferencijos „Mūsų miesteliai“, skirtos Maironiui prasmingumą: Maironis išgarsino Skapiškį XIX a. pabaigoje parašydamas baladę

„Užkeiktas Skapiškio varpas“, o mokykloje organizuojamos konferencijos – šios veiklos tąsa. Kupiškio etnografinis muziejus direktorė Violeta Aleknieinė kalbėjo, kad kiekvienas miestelis turi savo veidą ir dvasią, tačiau mokinių įtraukimas į tą pažintinę veiklą yra sudėtingas, reikalaujantis ne tik pedagogų sumanumo, bet ir pasiaukojimo, be to, vis dažniau susiduriama ir su įvairiomis finansinėmis problemomis. V. Aleknieinė linkėjo nugalėti visas kliūtis ir tęsti darbus. Dr. Aldona Vasiliauskienė, matydama mokinių pranešimų „augimą“ nuo pirmosios konferencijos, linkėjo, kad ir šioje, jau trečiojoje konferencijoje, skaitančiųjų žodžiai pasiektų klausančiųjų protus ir širdis. Skapiškio Šv. Hiacinto (Jackaus) bažnyčios klebonui Zenonui Navickui palaiminus konferenciją, išklaudyti pranešimai, iliustruoti videovaizdais, kiti netgi pagarsinti sumaniai pritaikytomis liaudies dainomis.

Pranešimai, skirti Maironiui

Pirmoji konferencijos dalis buvo skirta Maironiui: 2012-ieji tautos dainiaus Maironio (Jono Mačiulio, 1862 10 21–1891–1932 06 28) metai, minint jo gimimo 150-ąsias metines. Juolab, kad Skapiškis – vienintelė vieta Kupiškio dekanate, užfiksuota poeto kūryboje: 1895 m. rinkinyje „Pavasario balsai“ išspausdintas eilėraštis „Užkeiktas Skapiškio varpas“ apie ežerą nuskendusį varpą. Tad Maironis ne kartą yra lankęs savo bičiulius Skapiškyje.

Maironiui buvo skirti pranešimai, sceniniai vaizdai, mokinių įspūdžiai iš Maironio muziejaus Kaune. Vaizdelį „Maironis Skapiškyje“ suvaidino Skapiškio pagrindinės mokyklos mokiniai Dominyka Trainytė, Viktorija Kiaulėnaitė, Evelina Lukošūnaitė ir Mantas Šešelgis (mokytojos Auksė Jankevičienė ir Sandra Stukaitė). Skambėjo poeto posmai ir dainos, pasakojimas apie Maironio lankymąsi Skapiškyje, jo baladę apie nuskendusį varpą Skapiškio ežere. Sceną puošė senosios Skapiškio bažnyčios išlikusios varpinės maketas.

Šios gražios Maironio sąsajos su Skapiškiu, skambantis varpas, kaip sakė konferenciją pradėdama mokyklos direktorė Birutė Zaborskienė, tegul atsiliepia kiekvieno mūsų širdyse, žaizdindami dvasingumą, gėrio paieškas.

Rudilių Jono Laužiko pagrindinės mokyklos mokiniai iliustruoja pranešimą liaudies meno dirbiniais

Konferenciją vedė Skapiškio pagrindinės mokyklos istorijos mokytoja Rasa Kaušakienė. Pranešimą „Maironis Panemunėlyje“ skaitė Rokiškio r. Panemunėlio pagrindinės mokyklos devintokai Deividas Skavičius ir Daiva Dilbaitė (mokytoja Birutė Stašienė). Pranešėjai supažindino su žinomu švietėju ilgamečiu Panemunėlio Šv. Juozapo Globos parapijos klebonu kun. Jonu Katele (1831 01 13–1855 11 29–1908 05 21), jo veikla Panemunėlyje, Maironio bendryste su kun. J. Katele, jau po kunigo mirties 1911 m. Maironio pašventinta bažnyčia. Pranešėjai minėjo šeimas Turdvaryje (nuo jo prasidėjo Panemunėlio istorija), kuriose lankėsi Maironis: Naujilų palivarke, Alsetoje – pas Marceliną Neniškį...

Skapiškio pagrindinės mokyklos mokinės Viktorija Kiaulėnaitė ir Evelina Lukošūnaitė (mokytoja Rasa Kaušakienė) pranešime „Maironio takai Kaune“ apžvelgė trijų mokyklų atstovų lankymosi Kaune, Maironio muziejuje įspūdžius, atsispindėjusius sukurtame filme.

Lietuvai pagražinti draugijos valdybos pirmininkas Juozas Dingelis,

padovanojęs mokyklai knygų, savo pasakyme pynė Maironiui vainiką, akcentuodamas, kad tokie renginiai turi uždegti meile tėvynei, kuria degė Maironis. Jis pasakojo apie savo kelionę į Venesuelą, kur vietos lietuviai deklamavo Maironį ir apie Šveicariją, kur vilioje prie Keturių kantonų ežero atidengta paminklinė lenta skirta Maironiui, ir ten kasmet vyksta poezijos skaitymai.

Straipsnio autorė dr. Aldona Vasiliauskienė pranešime „Maironio vardo garsinimas Ukrainoje“ akcentavo 1990 m. Kijeve įkurtos Maironio lietuvių kultūros draugijos plačiašakę veiklą, garsinančią draugijos ir Maironio vardą, apie Lvove veikiančios lietuvių draugijos „Medeina“ darbus, sklaidžiant žinias apie Maironį ir kitas žymias Lietuvos asmenybes.

Būtina pažymėti, kad renginiai Maironiui buvo pratešti liaudies teatrų festivalyje „Pienių vynas“ (gegužės 26–27 d.), kuriame vienas svarbiausių akcentų – atidengtas Broniaus Bickaus pagamintas stogastulpis Maironiui.

Mūsų miesteliai

Kitoje konferencijos dalyje perskaityta 12 pranešimų skirtų įvairių vietovių – miestelių – istorijai.

Kupiškio Lauryno Stuokos-Gucevičiaus gimnazistės Greta Šimukauskaitė, Indrė Zabielaite ir Sandra Klevečkaitė (mokytoja Vilma Balčiūnaitė) pranešime „Istorinis kultūrinis turas po Kupiškį“ vedė klausytojus po svarbias miesto vietas, atskleidžiamas jų istoriją, rodydamos senųjų pastatų vaizdus: 1917 m. įkurtą progimnaziją, miesto aikštę ir jos kaitą, 1937 m. įkurtą Kupiškio viešąją biblioteką, Etnografinį muziejų (1937 m. imtasi iniciatyvos rinkti eksponatus), Kristaus Žengimo į dangų bažnyčią, 1900 m. pastatytą Kupiškio malūną.

Tos pačios gimnazijos mokiniai Akvilė Čemerytė, Lina Trinkūnaitė ir Martynas Survila (mokytoja Asta Vėžytė) parengė pranešimą „Antašava. Viktoriškiai“. Antašava – 13 km nuo Kupiškio nutolęs Papyvesiais vadintas miestelis. Pranešime supažindinta su jame esančiais istoriniais architektūriniais pastatais (kai kurie pastatyti pagal L. Gucevičiaus mokinio Mykolo Šulco projektus) bei papasakota apie 1,5 km

nuo Antašavos nutolusius Viktoriškis, kuriuos išgarsino dalininkė (tapytoja ir grafikė), fotografė Veronika Šleivyte (1906 12 06–1998 04 21), čia įkurtą jos paveikslų galeriją.

Subačiaus gimnazijos mokinės Gabrielė Bimbiraitė ir Martyna Špokauskaitė (mokytoja Rimutė Nekrašienė) pristatė temą „Subačius anksčiau ir dabar“ nubrėždamos gražias paraleles istorinėje plotmėje. Nemaža dėmesio skirta žydams, prisiminta išgelbėta Regina Rozenbergaitė.

Su Subačių puošiančiais paminklais supažindino Silvestras Kriaučiukas, Silvija Matuzevičiūtė, Karolina Murnikovaitė, Kamilė Jėčiūtė ir Gabija Sutkutė (mokytojas Jonas Babickas). Tai ir mediniai kryžiai, ir paminklinė lenta kovotojams už Lietuvos laisvę, 1990 m. kovo 10 d. pašventinta dr. kan. Roberto Pukenio, ir 1990 m. gegužės 19 d. kun. Povilo Jankevičiaus pašventintas stogastulpis, skirtas žuvusiems bei žydų atminimui pastatytas paminklas Ilčiūnų kaime.

Kupiškio Povilo Matulionio progimnazijos mokiniai Mantas Rauduvė ir Vygantas Valma (mokytoja Nijolė Puzelienė) pristatė „Aukštaičių tautinį kostiumą“. Nors dėl techninių nesklaidumų nebuvo rodomi vaizdai, tačiau pranešėjai nepasimetė ir apie drabužius, apavus, juostas, galvos apdangalus, papuošalus pasakojo taip raiškiai, kad nesudėtingai jutai visą aprangos grožį.

Bus daugiau

Skapiškio pagrindinės mokyklos salėje įdėmiai klausoma pranešimų. Pirmoje eilėje sėdi Kupiškio r. Kultūros ir švietimo skyriaus vedėjas Rimantas Jocius, Skapiškio pagrindinės mokyklos direktorė Birutė Zaborskienė ir Kultūros ir švietimo skyriaus vyr. specialistė Irena Mockuvienė

Prenumeruokite „Mokslo Lietuvą“, kad svarbiausios mokslo visuomenės naujienos pirmiausia pasiektų Jus. Tai operatyvesnė informacija nei laukti internetinio „Mokslo Lietuvos“ varianto, kuris pasirodo vėliau.

KONSTANTINO SIRVYDO SKAITYMAI VILNIUJE IR ANYKŠČIUOSE (2)

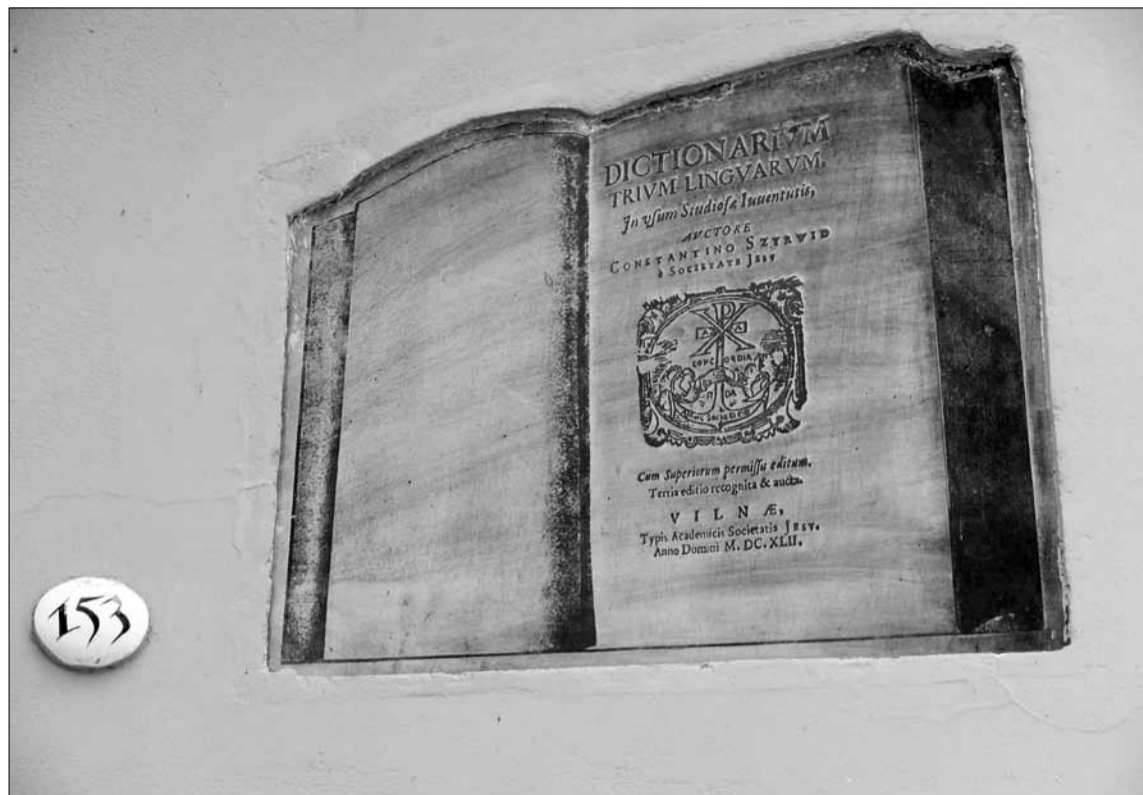
■ Atkelta iš 5 p.

ir toliau įgyvendinama idėja: dailininkams niekas nurodinėjo, ką ir kaip įprasminti, niekas jų kūrybinio sumanymo nesvarstė ir nevaržė. K. Sirvydo trikalbio žodyno miniatiūra įkelta į patį gatvės sienos viršų, netoli čerpių stogo. Man tai pasirodė labai simboliška: Sirvydas toks didis, kad vos ne į padanges iškeltas...

ML. *Mažvydas, Daukša ir Sirvydas argi nesudaro lietuviškosios raštijos didžiosios trejybės? leškant ir kitų sąsajų su K. Sirvydu būtų galima atkreipti dėmesį štai į ką. Jūsų prisimintas Literatų gatvės išpuošimo literatų ar jų darbų miniatiūromis projekto pristatymas vyko 2009 m. gegužės 28 d., o visa iškilnių ceremonija prasidėjo nuo Rašytojų sąjungos būstinės K. Sirvydo gatvėje. Improvizuota eisena patraukė į Literatų gatvę, kur vyko tolesnis vyksmas. Argi ne simboliška: nuo žodynininko, pirmojo žodyno autoriaus ir pamoklininko K. Sirvydo vardu pavadintos gatvės eisena nusidriekė iki Sirvydo skvero ir Literatų gatvės Senamiestyje, kur 5 numeriu pažymėtame name 1823 m. per mokinių atostogas atvykęs iš Kauno pas savo draugą Kazimierą Piaseckį buvo apsistojęs Adomas Mickevičius. Šiame name ir suimtas 1823 m. spalio 23-osios naktį už priklausymą filomatų draugijai. Argi ne reikšmingos sąsajos?*

Z. Šimėnaitė. Kultūros ženklai yra svarbūs. Jų sąsajos mums primena, atskleidžia kultūrinę erdvę, rodo atliktų darbų vertę, prasmę.

K. Sirvydo trikalbio žodyno knygutė visai nedidukė, lyg maldaknygė, bet daugeliui tapo parankine knyga ir ligi šiol nenustoję vertės. Ją turėjo po ranka besimokantys lietuvių kalbos, ja naudojosi vėlesnių žodžių rengėjai, naudojosi ir Antanas Baranauskas, versdamas „Šventąjį Raštą“. Išleidus žodyną, lietuvių kalba atsistojo greta lenkų ir lotynų kalbų: taip žodynas nusiuntė žinią į Europą apie Lietuvą lietuviškai.

Konstantino Sirvydo trikalbio žodyno miniatiūra ant Literatų gatvės sienos Vilniuje

Kuo Sirvydas įdomus lenkų tyrinėtojams

ML. *Esate K. Sirvydui skirtos konferencijos organizatorė; savaime suprantama, turėjote savo viziją, kokius pranešėjus vertėtų pirmiausia kvieti į konferenciją, kokia kryptimi kreipti visą konferencijos darbą. Vadovaujate Lietuvių kalbos instituto Leksikografijos centrui, o leksikografijos pradininkas Lietuvoje – K. Sirvydas. Vadinasi, Jūsų vadovaujamo centro patronas.*

Z. Šimėnaitė. Norėjosi suburti K. Sirvydo darbų tyrėjus Lietuvoje ir svetur. Mes juk nelabai žinojome, kas ir kokiais aspektais K. Sirvydą tyrinėja Lenkijoje. O jo darbai svarbūs ir lietuvių, ir lenkų mokslininkams. Svarbu žinoti, ką apie K. Sirvydą rašo kaimynai,

kuo jų kalbininkams įdomus pirmojo lietuvių kalbos žodyno autorius. Lenkams Sirvydas yra kitoks – mažesnio masto, išsitenkantis tarp kitų to meto lenkų žodynininkų, bet vis vien įdomus kaip pirmojo lenkų–lietuvių kalbų žodyno autorius.

ML. *Lenkų tyrinėtojams svarbiausia K. Sirvydo darbuose visa tai, kas siejosi su žodžiu „lenkų“?*

Z. Šimėnaitė. Nepamirškime, kad K. Sirvydo žodynai buvo sudarytas, remiantis Grigaliaus Knapijaus ir Mikalojaus Folkmaro žodynais. Iš Vroclavo atvykęs pranešėjas Tadeušas Piotrovskis kaip tik ir kalbėjo apie K. Sirvydo žodyną Lenkijos ir Europos leksikografijos kontekste. XVII a. Europoje daug tautų pradėjo leisti žodynus ir

buvo kalbama apie rengiamą internetinį XVII–XVIII a. lenkų kalbos žodyną. Tarp jo šaltinių yra ir K. Sirvydo žodynai. Norėčiau priminti, kad pirmojo žodyno tekstą galima rasti Lietuvių kalbos instituto svetainėje „Senieji raštai“ (www.lki.lt/seniejirastai/).

ML. *Ar jau teko girdėti kokių nors atsiliepimų apie Konstantino Sirvydo skaitymus?*

Z. Šimėnaitė. Maloniai bendravome, įdomu buvo ir Vilniaus, ir užsienio mokslininkams. Naudinga pasidalyti patirtimi, išgirsti, kokiais aspektais K. Sirvydo darbai tiriami Lietuvoje, Lenkijoje, Italijoje, Vokietijoje. Svečiai sužinojo, ką veikia lietuvių leksikografai, kaip prisimenamas ir gerbiamas K. Sirvydas Lietuvoje. Galima padėkoti konferencijos partneriui Lenkijos institutui Vilniuje, kuris pasirūpino sinchroniniu vertimu iš lenkų į lietuvių kalbą ir atvirkščiai. Tai leido geriau suvokti pranešimų problematiką, buvo lengviau bendrauti ir keistis informacija.

Lietuvos mokslo tarybos parama konferencijai sudarė galimybę atvykti užsienio svečiams. Labai džiaugiamės bendradarbiavimu su Anykščių rajono

Konstantino Sirvydo skaitymuose dalyvavo dr. Kristina Rutkovska (Vilnius), Lietuvių kalbos instituto Gramatikos skyriaus vadovė Jūratė Pajėdienė ir prof. habil. dr. Zofia Sawaniewska-Mochowa (Varšuva, Bydgošius)

Prie Legų sodybos Niūronyse, Arklio muziejuje: pirmoje eilėje dr. Aranka Laczházi (Budapeštas), Lietuvių kalbos instituto Gramatikos skyriaus vadovė Jūratė Pajėdienė, sodybos šeimininkė Rita Vasiliauskienė; antroje eilėje dr. Viktorija Vaitkevičiūtė (Vilnius) ir italų kalbininkas Dlego Ardoino (Piza)

viena iš tokių tautų buvo lietuviai. Kitos tautos sugebėjo sudaryti anksčiau ir įvairesnių žodžių. Apie tai kalbėjo ir viešnia iš Vengrijos Aranka Laczházi pranešime „XVI–XVII a. vengrų leksikografija“.

Kristinos Rutkovskos pranešimas buvo apie pamokslų knygos „Punktai sakymų“ lenkų kalbą. Dabar kaip tik rengiamas šios knygos kritinis leidimas: lietuviškąją dalį tyrinėja Virginija Vasiliauskienė, o lenkiškąją – K. Rutkovska. K. Sirvydo lietuvių kalba puiki, vaizdinga, bet lenkiška taip pat įdomi. Vertimas nėra pažodinis, pasižymi tam tikromis ypatybėmis, kurios kelia lenkų kalbos žinovų susidomėjimą. Jei savo žodynui Sirvydas naudojo G. Knapijaus ir M. Folkmaro žodynus, tai su „Punktų sakymų“ verčiamais žodžiais elgėsi daug laisviau. Lenkus domina, kaip Sirvydas į lenkų kalbą vertė savuosius lietuviškus pamokslus. Tai buvo pirmas originalių lietuviškų pamokslų vertimas į lenkų kalbą. K. Sirvydo pamokslų citatas, ištraukas šiandien Anykščių Sakralinio meno centre galėjome išgirsti iš Dariaus Kuolio ir aktorius Algirdo Latėno lūpų. Pamokslai originalūs, labai saviti ir įdomūs, o žodyną lenkiškoji dalis sudaryta remiantis lenkų žodynais. Baigiamajame konferencijos posėdyje

savivaldybe: K. Sirvydo skaitymai buvo įtraukti į Anykščių, 2012 m. Lietuvos kultūros sostinės, renginių programą, todėl konferencijos dalyviai galėjo apsilankyti ir K. Sirvydo atmintinas vietas. Dėmesingai ir šiltais anykštėnais organizavo K. Sirvydo valandą Sakralinio meno centre. Labiausiai džiugina, kad pavyko pirmą kartą organizuotas konkursas „Mano žodynas“: netrūko dalyvių, turėjom ir rėmėjų. Visiems nuoširdi padėka.

ML. *Savo ruožtu „Mokslo Lietuvos“ redakcija Jums dėkoja už mintis, kurias išsakėte šiame pašnekesyje.*

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

2012 m. „Mokslo Lietuvos“ projektą „Mokslui, visuomenei ir kultūrai“ remia Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas.

Savo ŠIMTMETĮ gimnazija pasitiks pasodinusi VYTAUTO DIDŽIOJO AŽUOLŲ GIRIĄ

■ Atkelta iš 7 p.

Aukštójas ir Juozapinė, unikalus tuo, kad tai paskutinio ledynmečio, dabartinę Lietuvos teritoriją apleidusio prieš 10–12 tūkst. metų, nepalytėtas geologinis darinys. Medininkų aukš-

tumos nebuvo paveiktos to paskutinio ledyno, todėl išsaugojo buvusį reljefą, kuris laikytinas seniausiu nepakitusiu dabartinėje Lietuvos teritorijoje. Tiesa, tirpstančio sniego ir liūčių vandenys padarė savo: sulėkštino kalvų šlaitus, išardė kadais telkšojusių ežerų dubu-

rius, suformavo raguvas.

Tikėkimės, Juozapinės kalną globojančios gerosios dvasios nepyksta už paveržtą aukščiausio Lietuvos kalno titulą. Užtat Lietuva išlieka vis dar naujų geografinių atradimų potenciali vieta.

Ažuolai ir Lietuva – tai neatsiejama

Anot alpinisto ir keliautojo Vlado Vitkausko, visi šie talkos dalyviai, ažuolyno sodintojai, nusipelnė vadintis aukštuomene. Jau vien todėl, kad susirinko ir darbuos vienoje iš aukščiausių Lietuvos

vietai. V. Vitkauskas šalia Vytauto Didžiojo gimnazijos vėliavos išskleidė Lietuvos trispalvę, kuri pabuvojusi visose aukščiausiose žemynų viršukalnėse. Lietuva vienintelė pasaulyje turinti tokią vėliavą. Šį kartą ji simbolizavo Vytauto Didžiojo girios sodinimo akcijos pabaigą.

V. Stepuliui ažuolyno Juozapinės kalne sodinimas priminė 23 metų senumo įvykius, kai 1989 m. buvo pradėtas sodinti Lietuvos Tautinio Atgimimo ažuolynas – ta pati giedra nuotaika ir entuziazmas. Vitaliaus svajonė – sulaukti 2018 metų, kai bus minimas Lietuvos nepriklausomybės šimtmetis, ir įsitiškinti, kad lietuviškas pakilimas sodinti sakralų medį – ažuolą lietuviams dar nebus atvėses ir išliks ilgiems laikams. Tad tegu ažuolynais atgims Lietuvos dvasia ir nuo ažuolais papuoštų aukščiausių kalvų sklendžia per visą šalį.

Gediminas Zemlickas

Nuščiuvo Medininkų krašto šilai: per vieną dieną Juozapinės kalnas pasipuošė 500 ažuoliukų

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

2012 m. „Mokslo Lietuvos“ projektą „Mokslui, visuomenei ir kultūrai“ remia Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas.

TAUTOS ATMINTIES SARGYBINIAI

Pabaiga, pradžia Nr. 11

Prof. Ona VOVERIENĖ

Trečiame knygos skyriuje „Tauta ir jos pažinimas“ pateikiamos Lietuvos tautotyros istoriko ir vieno pirmųjų jos teoretikų Stasio Šalkauskio (1886–1941) mintys iš straipsnio „Lietuvių tauta ir jos ugdymas“ (Kaunas, 1933) apie tautiškumo ugdymą; taip pat ištraukos iš Stasio Šalkauskio mokinio filosofo, tautotyros istoriko Antano Maceinos (1908–1987) knygu: „Asmuo ir istorija“ (Čikaga, 1981) ir „Tautinis auklėjimas“ (Kaunas, 1991). Plačiau apie juos rašiau savo knygoje (Ona Voverienė. Tautotyros etiudai. – V., 2011).

Nuoširdžiausiai dėkoju knygos autoriui ir etnologui Vyčiui Čiubrinskui už jų mielą, Lietuvos tautotyros istorijos deimantuką – Jono Balio (1907–2011) ir jo originalaus straipsnio „Lietuvių tautotyros reikalai“, paskelbto dar prieškarinio Lietuvoje žurnale „Akademikas“ (1934, Nr. 16 (33), p. 353–354) atradimą. Jonas Balys, pirmasis lietuvių tautotyros istorijoje pagrindė būtinybę kurti ir puoselėti tautotyros mokslą,

Lituanistė Ona Alesiūtė-Bleizgienė, sudariusi 90 tautosakos rinkinių (2004)

jo iniciatyva 1942–1943 m. Vilniaus universitete buvo įkurta Tautotyros katedra, kuriai ir vadovavo iki pat savo pasitraukimo į Vakarų 1944 metais. Jonas Balys pirmą kartą pabandė pateikti tautotyros mokslo apibrėžimą ir tautotyros svarbiausius uždavinius.

Šis Jono Balio straipsnis yra ypač aktualus mūsų dabarčiai. Iš visos šir-

dies linkėčiau „Mokslo Lietuvai“ jį perspausdinti, manau, kad daugelis Lietuvos mokslininkų būtų už šį „ėjimą“ prieš kosmopolitizmo srovę nuoširdžiai dėkingi.

Paskutiniajame ketvirtame knygos skyriuje „Tėvynės pažinimo draugija 2007–2012“ pateikta TPD nuveiktų darbų per paskutinįjį penkmetį ataskaita, kurioje detalai išvardytos draugijos išleistos knygos, organizuotos konferencijos, įsteigta Tado Daugirdo premija taip pat supažindinama su pirmaisiais Tado Daugirdo premijos laureatais: prof. Ona Voveriene (2006), parašiusia knygas „Prie tautotyros versmių...“ (V., 2009) ir „Tautotyros etiudai“ (V., 2011); Elena Mažeikiene (2009) – Žemaitijos šviesuole, tėvų ir protėvių dvasios paveldėtoja, Tučiuose (Telsių r.) įkūrusia tautinio kaimiškojo paveldo klėtelę-muziejų, aktyvia tautotyros rinkiniuose, publiciste, parašiusia knygas „Tučiai – Žemaitijos kertelė“ (V., 2010) ir etnologe, plačiai Lietuvoje žinoma žurnaliste Gražina Kadzyte (2012), aktyviai dalyvaujanti Tėvynės pažinimo draugijos veikloje, sklėdžianti lietuvišką tautinę kultūrą, įtikinamai pro-

paguojanti lietuvių Tautos tradicijas, papročius, tautines šventes, lietuvių mitologiją. Supažindinama ir su kitais aktyviausiais Tėviškės pažinimo draugijos nariais, pelniusiais Draugijos narių pripažinimą, meilę ir nuoširdumą – poete tautotyros rinkiniuose Onute Bleizgiene iš Leipalingio, kurios įnašas į Tėvynės pažinimo aruodą – tautotyros knyga „Skamba Gerdašių varpai“ (V., 2008), kelios poezijos knygos, tarp jų „Prieš saulėlydį“ (V., 2000), 90 jos surinktų tautosakos rinkinių; poetu Juozu Elekšiu iš Vilniaus, jau išleidusiu 18 poezijos ir dainų rinkinių; a. a. Birute Lengvieniene iš Rietavo, 20 poezijos knygų autore, Lietuvos rašytojų sąjungos nare, pasiuvusia ir padovanojusia Tėvynės pažinimo draugijai įspūdingą TPD vėliavą; Janina Jankauskiene, parašiusia mielą knygą „Pedagoginės akvarelės“ (K., 2007), Saulute Genute Markauskaite iš Kauno, taip pat kelių poezijos knygų autore; istorike Irena Eigeliene iš Kauno, pasiaukojanti organizuojanti ir vadovaujanti ekskursijoms po istorines baltų žemes, nenuilstanti lietuvių tautosakos ir mitologijos propaguotoja; kraštotyros rinkiniais Jonu Laurinavičiu-

mi iš Kaišiadorių; Feliksu Mažeikiu iš Rokiškio, Apolonija Girdžiūniene iš Plungės ir daugeliu kitų – jų keli šimtai ir jų darbai, nuopelnai Lietuvos kultūrai didžiuliai. Kiekvienas iš jų už jų atliktus darbus jau yra vertas monografijos.

Be kita ko, ši labai produktyvi, aktyviai dirbanti visuomeninė lietuvių tautotyros organizacija, savo Tėvynėje yra kaip našlaitė podukra. Dvidešimt trejus metus dirba savanoriškai, visiškai pasiaukojimo pagrindais, niekada nesulaukusi iš Lietuvos valdžios jokios, net menkiausios finansinės paramos, jokių dėkingumo ženklų, tarsi lietuvių bėgavimas ir puoselėjimas Lietuvai būtų visiškai nereikalingas.

2012 metai – lūžio metai Tėvynės pažinimo draugijai: iš Tėvynės pažinimo draugijos pirmininko pareigų pasitraukė istorikas dr. Kazys Račkauskas, minimos knygos autorius, per 23 vadovavimo Draugijai metus, labai aukštai iškęs jos veiklos kūrybingumo ir rezultatyvumo kartelę. Ar pavyks naujajai Tėvynės pažinimo draugijos valdybai ją kilstelėti aukščiau? Ateitis siekia tobulėjimo...

Mokslo Lietuva

Vyriausiasis redaktorius Gediminas Zemlickas
Stilistė Jurgita Radzevičiūtė
Dizainerė Jūratė Kemeklytė Bagdonienė

Patarėjai: Antanas Kulakauskas, Jonas Puodžius,
Alfonsas Ramonas, Juras Ulbikas, Edmundas Kazimieras Zavadskas.
Redakcijos adresas: J. Basanavičiaus g. 6, 01118 Vilnius
El. paštas: mokslolietuva@takas.lt, tel. (8 5) 212 1235.

Laikraštis internete: <http://mokslasplius.lt/mokslo-lietuva>

Redakcija gerbia savo autorių nuomonę ir mintis, net jei ne visada joms pritaria. Perspausdinant ar naudojant laikraščio „Mokslo Lietuva“ ir jo internetinio puslapio <http://mokslasplius.lt/mokslo-lietuva> paskelbtą medžiagą būtina nuoroda į „Mokslo Lietuvą“. Laikraštis platinamas tik prenumeratoriams ir redakcijai.

ISSN 1392-7191
Leidžia
UAB „Mokslininkų laikraštis“
SL Nr. 169
Spausdino
UAB „Petro ofsetas“
Savanorių pr. 174D, LT-03153, Vilnius
Tiražas 550 egz.